

53 ئايەت

سۈرە شۇرا

مەككىدە نازىل بولغان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حَمْدٌ ﴿١﴾ عَسَقٌ ﴿٢﴾ كَذَلِكَ يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكَ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣﴾ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۗ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ﴿٤﴾ تَكَادُ السَّمَوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِن فَوْقِهِنَّ ۗ وَالْمَلَائِكَةُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِمَن فِي الْأَرْضِ ۗ أَلَا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٥﴾ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءَ اللَّهُ حَفِيفٌ عَلَيْهِمْ وَمَا أَنتَ عَلَيْهِم بِوَكِيلٍ ﴿٦﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان الله نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن
ھامىم (1). ئەين، سىن، قاق (2). غالىب، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچى الله ساڭا ۋە سەندىن
ئىلگىرىكى (پەيغەمبەر) لەرگە مۇشۇنداق ۋەھىي قىلىدۇ (3). ئاسمانلاردىكى شەيئىلەر ۋە زېمىندىكى
شەيئىلەر الله نىڭدۇر (يەنى الله نىڭ مۈلكىدۇر، الله نىڭ تەسەررۇپى ئاستىدۇر)، الله ئۈستۈندۇر،
كاتتىدۇر (4). (الله نىڭ كاتتىلىقىدىن) ئاسمانلار يۇقىرى تەرىپىدىن يېرىلىپ كېتىشكە تاس قالىدۇ،
پەرىشتىلەر پەرۋەردىكارغا تەسبىھ ئېيتىدۇ، ھەمدى ئېيتىدۇ، يەر يۈزىدىكىلەرگە مەغپىرەت تىلەيدۇ.
بىلىڭلاركى، الله ھەقىقەتەن ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر (5). الله نى قويۇپ
(بۇتلارنى) ئىگە قىلىۋالغانلارنىڭ (ئەمەللىرىنى) الله كۆزىتىپ تۇرغۇچىدۇر، سەن ئۇلارغا ھامىي
ئەمەسەن (6).

ۋەھىي ۋە الله تەئالانىڭ بۈيۈكلىكى توغرىسىدا

ئۈزۈپ ئوقۇلىدىغان ئېلىپبە ھەرپلىرى ھەققىدە يۇقىرىدا سۆزلەندى.

«غالىب، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچى الله ساڭا ۋە سەندىن ئىلگىرىكى (پەيغەمبەر) لەرگە
مۇشۇنداق ۋەھىي قىلىدۇ» يەنى الله تەئالا ساڭا بۇ قۇرئاننى نازىل قىلغاندەك، سەندىن ئىلگىرىكى
پەيغەمبەرلەرگىمۇ مۇشۇنداق كىتابلارنى نازىل قىلدى. الله تەئالا دۈشمەنلىرىدىن ئىنتىقام ئېلىشتا
غالىبتۇر، سۆزلىرىنى ۋە ئىشلىرىنى ھېكمەت بىلەن قىلغۇچىدۇر.

ئىمام مالىك، ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ھارس ئىبنى
ھىشام، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن: ئىي الله نىڭ پەيغەمبىرى! ۋەھىي ساڭا قانداق كېلىدۇ؟ دەپ
سورىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق جاۋاب بەردى: «ۋەھىي ماڭا بەزى چاغلاردا قوڭغۇراق
ئاۋازىدەك جاراڭلىق كېلىدۇ. ئۇ ماڭا قاتتىق تويۇلىدۇ، ماڭا ۋەھىي نازىل بولۇشتىن توختىغان ھامان مەن

ئۇنى ئېسىمدە تۇتۇۋالغۇن. بەزى چاغلاردا جىبرىئىل ئادەم سۈرىتىدە كېلىپ ماڭا سۆزلەيدۇ، مەن ئۇنىڭ دېگەنلىرىنى ئېسىمدە تۇتۇۋالغۇن» ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا يەنە مۇنداق دېدى: مەن قاتتىق سوغۇق كۈنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ۋەھىي نازىل بولۇۋاتقانلىقىنى كۆردۈم، ۋەھىي توختىغاندا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ پىشانىسىدىن تەر چىقىۋاتاتتى. بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىمۇ رىۋايەت قىلغان. ﴿ئاسمانلاردىكى شەيئىلەر ۋە زېمىندىكى شەيئىلەر ئاللاھنىڭ ئىشىدۇر (يەنى ئاللاھنىڭ مۈلكىدۇر، ئاللاھنىڭ تەسەررۇپى ئاستىدۇر)﴾ يەنى بۇلارنىڭ ھەممىسى ئاللاھ تائالانىڭ قۇللىدۇر، ئاللاھ تائالانىڭ مۈلكىدۇر ۋە ئاللاھ تائالانىڭ تەسەررۇپى ئاستىدۇر.

﴿ئاللاھ ئۈستۈندۇر، كاتتىدۇر﴾. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿ئاللاھ ھەممىدىن بۈيۈكتۇر، ھەممىدىن ئۈستۈندۇر﴾⁽¹⁾ ﴿ئاللاھ بۈكسەكتۇر، كاتتىدۇر﴾⁽²⁾ بۇ مەزمۇندىكى ئايەتلەر ناھايىتى كۆپتۇر.

﴿ئاللاھنىڭ كاتتىلىقىدىن ئاسمانلار يۇقىرى تەرىپىدىن يېرىلىپ كېتىشكە تاس قالىدۇ﴾ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما، زەھھاك، قەتادە، سۇدى ۋە كەئب ئەھبار قاتارلىقلار بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: يەنى ئاللاھ تائالانىڭ كاتتىلىقىدىن ئاسمانلار پارچە - پارچە بولۇپ كېتىشكە تاس قالىدۇ.

﴿پەرىشتىلەر پەرۋەردىگارىغا تەسبىھ ئېيتىدۇ، ھەمدى ئېيتىدۇ، يەر يۈزىدىكىلەرگە مەغپىرەت تىلەيدۇ﴾ ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿ئەرشىنى كۆتۈرۈپ تۇرغان ۋە ئەرشىنىڭ چۆرىسىدىكى پەرىشتىلەر پەرۋەردىگارىغا تەسبىھ ئېيتىدۇ، ھەمدۇ ئېيتىدۇ، ئۇنىڭغا ئىمان ئېيتىدۇ، مۆمىنلەرگە مەغپىرەت تىلەيدۇ. (ئۇلار ئېيتىدۇ) «پەرۋەردىگارىمىز! سېنىڭ رەھمىتىڭ ۋە ئىلىمىڭ ھەممە نەرسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ﴾⁽³⁾.

﴿بىلىڭلاركى، ئاللاھ ھەقىقەتەن ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىبانىدۇر﴾ بۇ، ئاللاھ تائالانىڭ ئۆزىنىڭ سۈپەتلىرىنى ئاشكارا ئېلان قىلىشىدۇر.

﴿ئاللاھنى قويۇپ (بۇتلارنى) ئىگە قىلىۋالغانلارنىڭ﴾ يەنى (مۇشرىكلارنىڭ) ئەمەللىرىنى ئاللاھ كۆزىتىپ تۇرغۇچىدۇر﴾ يەنى ئاللاھ تائالا مۇشرىكلارنىڭ بۇ ئەمەللەرنى ئىنچىكىلىك بىلەن ھېسابلاپ، بىر مۇ - بىر خاتىرىلەپ قويدۇ. ئاندىن ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرىغا قارىتا تولۇق جازا بېرىدۇ. ﴿سەن ئۇلارغا ھامىي ئەمەسسەن﴾ يەنى پەقەت ئاگاھلاندىرغۇچىسەن، ئاللاھ تائالا ھەر نەرسىگە ھامىيدۇر.

* * * * *

وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا وَتُنذِرَ يَوْمَ الْجَمْعِ لَا رَبَّ

فِيهِ فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ ﴿٧﴾ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَهُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ يُدْخِلُ مَنْ يَشَاءُ فِي

رَحْمَتِهِ وَالظَّالِمُونَ مَا لَهُمْ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٨﴾

مەككە ئاھالىسىنى ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكىلەرنى ئاگاھلاندىرۇشۇڭ ئۈچۈن، (كىشىلەرنى) قىيامەت كۈنىدىن ئاگاھلاندىرۇشۇڭ ئۈچۈن، ساڭا بىز مۇشۇنداق ئەرەبچە قۇرئاننى نازىل قىلدۇق، ئۇ كۈندە ھېچ شەك يوقتۇر، (ئۇ كۈندە) بىر پىرقە (كىشىلەر) جەننەتتە ۋە بىر پىرقە كىشىلەر جەھەننەمدە بولىدۇ⁽¹⁾. ئەگەر ئاللاھ خالىسا، ئۇلارنى (يەنى پۈتۈن ئىنسانلارنى) ئەلۋەتتە بىر ئۈممەت (يەنى بىر دىندا) قىلاتتى،

(1) سۈرە رەئد 9 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

(2) سۈرە سەبەئ 23 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

(3) سۈرە غافىر 7 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

لېكىن اللە خالىغان ئادەمنى رەھىمتىگە داخىل قىلىدۇ، زالىملارغا ھېچقانداق ئىگە، ھېچقانداق مەدەتكار بولمايدۇ⁽⁸⁾

قۇرئاننىڭ ئاگاھلاندۇرۇش ئۈچۈن ۋەھىي قىلىنغانلىقى توغرىسىدا

اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: سەندىن ئىلگىرىكى پەيغەمبەرلەرگە بىز ۋەھىي قىلغىنىمىزدەك ﴿ساڭا بىز مۇشۇنداق ئەرەبچە قۇرئاننى نازىل قىلدۇق﴾ يەنى ئايەتلىرى ئوچۇق، روشەن بايان قىلىنغان قۇرئاننى ﴿مەككە ئاھالىسىنى ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكىلەرنى ئاگاھلاندۇرۇشۇڭ ئۈچۈن﴾ يەنى ئۇنىڭدىن باشقا دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىكى كىشىلەرنى ئاگاھلاندۇرۇشۇڭ ئۈچۈن نازىل قىلدۇق. بۇ ئايەتتە مەككە ئالاھىدە تىلغا ئېلىندى. چۈنكى، مەككە باشقا شەھەرلەردىن مۇقەددەستۇر، بۇ ھەقتە ئۆز ئورۇنلىرىدا نۇرغۇن دەلىللەر تىلغا ئېلىنغان. بۇ دەلىللەردىن ئەڭ قىسقا بولغىنى ئىمام ئەھمەد، ئابدۇللاھ ئىبنى ئەدى زۆھرىدىن رىۋايەت قىلغان ھەدىستۇر: ئابدۇللاھ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مەككە بازىرىدىكى ھەزۋرە دېگەن يەردە تۇرۇپ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغان: «اللە نىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، سەن ھەقىقەتەن اللە تائالانىڭ ئەڭ ياخشى ۋە ئەڭ سۆيۈملۈك زېمىنى، مەن سەندىن چىقىرىۋېتىلىمەن بولسام، ھەرگىزمۇ چىقمايتتىم» ئىمام تىرمىزى، نەسەئى ۋە ئىبنى ماجە قاتارلىقلارمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش رىۋايەت قىلغان.

﴿كىشىلەرنى﴾ قىيامەت كۈنىدىن ئاگاھلاندۇرۇشۇڭ ئۈچۈن﴾ يەنى اللە تائالا ئىلگىرىكىلەرنى ۋە كېيىنكىلەرنى بىر تۈزلەڭلىكتە توپلايدۇ. ﴿ئۇ كۈندە ھېچ شەك يوقتۇر﴾ يەنى قىيامەتنىڭ يۈز بېرىشىدە ھېچ شەك يوقتۇر، ئۇ چوقۇم بولىدۇ.

﴿ئۇ كۈندە﴾ بىر پىرقە (كىشىلەر) جەننەتتە ۋە بىر پىرقە كىشىلەر جەھەننەمدە بولىدۇ﴾ بۇ ھەقتە اللە تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿ئۇ كۈندە اللە سىلەرنى قىيامەت ئۈچۈن توپلايدۇ، ئۇ زىيان تارتىدىغان كۈندۈر (يەنى ئۇ كۈندە ئىماننى تەرك ئەتكەنلىكى بىلەن كاپىرنىڭ زىيان تارتقانلىقى، ياخشى ئەمەللەرنى دېگەندەك قىلمىغانلىقى بىلەن مۆمىننىڭ زىيان تارتقانلىقى ئاشكارا بولىدۇ)﴾⁽¹⁾.

﴿ئاخىرەت ئازابىدىن قورقىدىغان ئادەم بۇ (قىسسە) دىن، ئەلۋەتتە ئىبىرەت ئالىدۇ، ئەنە شۇ كۈن پۈتۈن خالايىق (ھېساب بېرىش ئۈچۈن) يىغىلىدىغان كۈندۈر، ئەنە شۇ كۈن ھەممە ھازىر بولىدىغان كۈندۈر. ئۇنى (يەنى قىيامەت كۈنىنى) بىز مۇئەييەن مۇددەتكىچە تەخىر قىلىمىز. قىيامەت كۈنى بولغاندا، ھەرقانداق ئادەم پەقەت اللە دىن ئىجازەت بولغاندىلا سۆزلەيدۇ، ئۇلارنىڭ بەزىلىرى بەتبەخت بولىدۇ، بەزىلىرى سائادەتمەن بولىدۇ﴾⁽²⁾.

ئىمام ئەھمەد، ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىر كۈنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يېنىمىزغا چىقىپ كەلدى، ئۇنىڭ قولىدا ئىككى كىتاب بار ئىدى، ئۇ: «بۇ ئىككىسىنىڭ نېمە كىتاب ئىكەنلىكىنى بىلمەيسىلەر؟» دەپ سورىدى. بىز: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! بىزگە دەپ بەرسەڭ. ئاندىن بىلىمىز، دېدۇق. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭ قولىدىكى كىتابنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ مۇنداق دېدى: «بۇ ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى تەرىپىدىن جەننەت ئەھلىنىڭ ئىسمىلىكى، ئۇلارنىڭ ئاتا - بوۋىلىرىنىڭ ۋە قەبىلىلىرىنىڭ ئىسمىلىكى يېزىلغان كىتابتۇر، ئۇلارنىڭ ھەممىسى ھېسابلاپ توپلاندى، ئۇلارغا ھەرگىز ئارتۇق قوشۇلمايدۇ، ئۇلاردىن ھەرگىز كېمەيتىۋېتىلمەيدۇ،

(1) سۈرە تەغابۇن 9 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

(2) سۈرە ھۇد 103 — 105 - ئايەتكىچە.

دېدى. ئاندىن سول قولىدىكى كىتابنى كۆرسىتىپ: «بۇ دوزاخ ئەھلىنىڭ ئىسىملىكى، ئۇلارنىڭ ئاتا - بوۋىلىرىنىڭ ۋە قەبىلىلىرىنىڭ ئىسىملىرى يېزىلغان كىتابتۇر، ئۇلارنىڭ ھەممىسى ھېسابلاپ توپلاندى ئۇلارغا ھەرگىز ئارتۇق قوشۇلمايدۇ، ئۇلاردىن ھەرگىز كېمەيتىۋېتىلمەيدۇ» دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرى بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن: ئەگەر بۇ ئىش بەلگىلىنىپ بولغان بولسا، ئۇنداقتا نېمە ئۈچۈن ئەمەل قىلىمىز؟ دەپ سورىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ھەقىقىي بويلاپ توغرا يولدا مېڭىڭلار، ھەقىقەتەن جەننەتتە بولىدىغان ئادەم مەيلى نېمىلا ئىش قىلىسۇن، جەننەت ئەھلىنىڭ ئەمەلىنى قىلىش بىلەن ئۆمرىنى ئاخىرلاشتۇرىدۇ. ھەقىقەتەن دوزاخ ئەھلى بولىدىغان ئادەم مەيلى نېمىلا ئىش قىلىسۇن دوزاخ ئەھلىنىڭ ئەمەلىنى قىلىش بىلەن ئۆمرىنى ئاخىرلاشتۇرىدۇ» دەپ جاۋاب بەردى. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قولىدىكى كىتابلارنى يىغىشتۇرۇپ: «غالىب ۋە بۈيۈك پەرۋەردىگارم بەندىلىرىنىڭ ئىشلىرىنى بەلگىلەپ بولدى» دېدى. ئاندىن ئوڭ قولىدىكى كىتابنى قويۇپ: «قىيامەت كۈنى بىر پىرقە كىشىلەر جەننەتتە بولىدۇ» دېدى. ئاندىن سول قولىدىكى كىتابنى قويۇپ: «ئۇ كۈندە بىر پىرقە كىشىلەر جەھەننەمدە بولىدۇ» دېدى. ئىمام تىرمىزى ۋە نەسەئىمۇ بۇ ھەدىسنىڭ مەزمۇنىغا ئوخشاش مەزمۇندا ھەدىس رىۋايەت قىلغان.

ئىمام ئەھمەد، ئەبۇنەزىرەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرى ئىچىدە ئەبۇئابدۇللاھ دېگەن بىرسى بار ئىدى. بىر كۈنى ئۇنى دوستلىرى زىيارەت قىلىپ كەلدى، ئۇلار ئۇنىڭ ئۆيىگە كىرگەندە ئۇ يىغلاپ تۇرغان ئىكەن. ئۇلار ئۇنىڭغا: نېمىگە يىغلايسىن؟ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساڭا: «تاكى ماڭا ئۇچراشقىچىلىك داۋاملىق بۇرۇتۇقنى قىسقارتىپ تۇرغىن»⁽¹⁾ دېمىگەنمۇ؟ دېدى. ئۇ: شۇنداق، دېگەن ۋە لېكىن مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «اللھ تائالا ھەقىقەتەن ئوڭ قولى بىلەن ئىنسانلاردىن بىر چاڭگال، سول قولى بىلەن بىر چاڭگال ئېلىپ بۇ جەننەت ئۈچۈن، ئۇ جەھەننەم ئۈچۈن يارىتىلدى، مەن پەرۋا قىلمايمەن، دېدى» دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىم، مەن بۇ ئىككى چاڭگالنىڭ قايسىسىدىن ئىكەنلىكىمنى بىلمەيمەن، دېدى. تەقدىر توغرىسىدىكى ھەدىسلەر سەھى ھەدىس كىتابلىرىدا ۋە باشقا ھەدىس كىتابلاردا ناھايىتى كۆپتۇر، ئۇنىڭ ئىچىدە: ئەلنىڭ، ئىبنى مەسئۇدنىڭ، ئائىشەنىڭ ۋە باشقا نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ اللھ ئۇلارنىڭ ھەممىسىدىن رازى بولسۇن! رىۋايەت قىلغان ھەدىسلىرى بار.

﴿ئەگەر اللھ خالىسا، ئۇلارنى (يەنى پۈتۈن ئىنسانلارنى) ئەلۋەتتە بىر ئۈممەت (يەنى بىر دىندا) قىلاتتى﴾ يەنى ھەممىنى ھىدايەت ئۈستىدە ياكى ھەممىسىنى گۇمراھلىقتا قىلاتتى، ئەمما اللھ تائالا ئۇلارنى پەرقلىق قىلدى. خالىغان ئادەمنى ھەقىقە ھىدايەت قىلدى، خالىغان ئادەمنى ھەقىقەتەن ئازدۇردى. بۇنىڭدىكى ھېكمەت ۋە يېتەرلىك پاكىت اللھ تائالاغا خاستۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن اللھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿لېكىن اللھ خالىغان ئادەمنى رەھىمىتىگە داخىل قىلىدۇ، زالىملارغا ھېچقانداق ئىگە، ھېچقانداق مەدەتكار بولمايدۇ﴾.

* * * * *

أَمَّا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ ۗ فَأَلَّهُ هُوَ الْوَلِيُّ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١﴾
وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ ۗ ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبِّي عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ﴿٢﴾ فَاطِرُ

(1) بۇ ئادەم بۇرۇنقى قىسقارتىشقا ئەھمىيەت بەرمەيدىغان ئادەم بولۇشى مۇمكىن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەسىلە سوراپ كەلگەن ھەر قانداق ئادەمگە ئۇ ئادەمنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ پەتىۋا بېرەتتى. شۇڭا بۇ ئادەمنى بۇرۇنقى قىسقارتىپ تۇرۇشقا بۇيرۇغان.

السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا يَذَرُكُمْ فِيهِ لِيَصَّ
 كِمْتَلِهِمْ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿٩﴾ لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ
 وَيَقْدِرُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٠﴾

بەلكى ئۇلار ئالەمدىن باشقىلارنى ئىكە قىلىۋالدى، پەقەت ئالەم ئىكەندۇر، ئالەم ئۆلۈكلەرنى تىرىلدۈرىدۇ،
 ئالەم ھەر نەرسىگە قادىر⁽⁹⁾. سىلەر (دىن ئۈستىدە ۋە ئۇنىڭدىن باشقا) ھەر قانداق نەرسە ئۈستىدە
 ئىختىلاپ قىلىشماڭلار، ئۇنىڭغا ئالەم ھۆكۈم چىقىرىدۇ. (ئى مۇھەممەد! ئۇلارغا ئېيتقىنىكى) ئەنە شۇ ئالەم
 مېنىڭ پەرۋەردىگارىمدۇر، ئۇنىڭغا تەۋەككۈل قىلىدىم، (ھەممە ئىشتا) ئالەمغا مۇراجىئەت قىلىمەن⁽¹⁰⁾. ئالەم
 ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى ياراتقۇچىدۇر، ئالەم سىلەرگە ئۆز جىنسىڭلاردىن جۈپتەلەرنى (يەنى ئاياللارنى)
 ياراتتى. ھايۋانلارغىمۇ ئۆز تىپىدىن جۈپتەلەرنى ياراتتى. بۇ ئارقىلىق ئالەم سىلەرنى كۆپەيتىدۇ، ھېچ شەيئە
 ئالەمغا ئوخشاش ئەمەستۇر، ئالەم ھەممىنى ئاڭلاپ تۇرغۇچىدۇر، ھەممىنى كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر⁽¹¹⁾.
 ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ (خەزىنىلىرىنىڭ) ئاچقۇچلىرى ئالەمنىڭ ئىكەندۇر، ئالەم خالىغان كىشىنىڭ
 رىزقىنى (سېتىش يۈزىسىدىن) كەڭ قىلىدۇ، خالىغان كىشىنىڭ رىزقىنى (بالاغا مۇپتىلا قىلىپ سېتىش
 يۈزىسىدىن) تار قىلىدۇ، ئالەم ھەقىقەتەن ھەممە نەرسىنى بىلىپ تۇرغۇچىدۇر⁽¹²⁾.

پەقەت ئالەم تائالانىڭ ئىگە بولغۇچى، ھۆكۈم قىلغۇچى، ياراتقۇچى ئىكەنلىكى توغرىسىدا

ئالەم تائالا بۇ ئايەتتە مۇشۇ كىتابنىڭ ئالەمدىن باشقا نەرسىلەرنى ئىلاھ تۇتۇۋالغانلىقىغا رەددىيە
 بېرىپ مۇنداق دەيدۇ: پەقەت ئالەم ھەقىقىي ئىكەندۇر، يالغۇز ئالەم تائالادىن باشقا ھېچنەرسىگە ئىبادەت
 قىلىش دۇرۇس ئەمەس، ئالەم ئۆلۈكلەرنى تىرىلدۈرۈشكە قادىردۇر، ھەم ئالەم ھەر نەرسىگە قادىردۇر.
 ﴿سىلەر (دىن ئۈستىدە ۋە ئۇنىڭدىن باشقا) ھەر قانداق نەرسە ئۈستىدە ئىختىلاپ قىلىشماڭلار،
 ئۇنىڭغا ئالەم ھۆكۈم چىقىرىدۇ﴾ يەنى بۇ ئايەت ئومۇمىيلىقنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولۇپ، سىلەر ئىختىلاپ
 قىلىشىپ قالغان جىمى ئىشلاردا ﴿ئالەم ھۆكۈم چىقىرىدۇ﴾ يەنى ئۇنىڭغا ئالەم تائالا كىتابى قۇرئان بىلەن ۋە
 پەيغەمبىرىنىڭ سۈننىتى بىلەن ھۆكۈم چىقىرىدۇ. بۇ ھەقتە ئالەم تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿ئەگەر سىلەر بىر
 شەيئە ئىختىلاپ قىلىشىپ قالساڭلار، بۇ توغرىدا ئالەمغا ۋە پەيغەمبەرگە مۇراجىئەت قىلىڭلار﴾⁽¹⁾.
 ﴿ئەنە شۇ ئالەم مېنىڭ پەرۋەردىگارىمدۇر﴾ يەنى مېنىڭ پەرۋەردىگارىم ئالەم تائالا ھەر نەرسىگە ھۆكۈم
 قىلغۇچىدۇر. ﴿ئۇنىڭغا تەۋەككۈل قىلىدىم، (ھەممە ئىشتا) ئالەمغا مۇراجىئەت قىلىمەن﴾ يەنى جىمى
 ئىشلىرىمدا ئالەم تائالاغا يۆلىنىمەن. ﴿ئالەم ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى ياراتقۇچىدۇر﴾ يەنى ئۇ ئىككىسىنى ۋە
 ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى شەيئەلەرنى پەيدا قىلغۇچىدۇر.
 ﴿ئالەم سىلەرگە ئۆز جىنسىڭلاردىن جۈپتەلەرنى (يەنى ئاياللارنى) ياراتتى﴾ يەنى ئالەم تائالا سىلەرگە
 نېمەت ۋە مەرھەمەت قىلىپ ئۆز جىنسىڭلاردىن، ئۆز شەكىلڭلاردىن سىلەرنى ئەركەك ۋە چىشى قىلىپ
 ياراتتى.

﴿ھايۋانلارغىمۇ ئۆز تىپىدىن جۈپتەلەرنى ياراتتى﴾ يەنى سىلەرنىڭ مەنپەئەتلىرى ئۈچۈن ھايۋانلاردىن
 سەككىزىنى جۈپ قىلىپ ياراتتى. ﴿بۇ ئارقىلىق ئالەم سىلەرنى كۆپەيتىدۇ﴾ يەنى ئالەم تائالا سىلەرنى مۇشۇ

(1) سۈرە نىسا 59 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

يوسۇندا، مۇشۇنداق سۈپەتتە يارىتىدۇ، ﷲ تائالا سىلەرنى مۇشۇ ئۇسۇلدا بىر ئەۋلادتىن يەنە بىر ئەۋلادقا، نەسلىدىن - نەسلىگە ئەركەك - چىشى قىلىپ يارىتىپ، ئىنسانلارنى ۋە چاھاربايلارنى داۋاملىق كۆپەيتىدۇ.

﴿ھېچ شەيئى ﷲ غا ئوخشاش ئەمەستۇر﴾ يەنى جىمى جۈپتىلەرنى ياراتقۇچى ﷲ غا ئوخشاش شەيئى يوقتۇر. چۈنكى، ﷲ تائالا يالغۇزدۇر، ھەممە ﷲ غا موھتاجدۇر، ﷲ تائالانىڭ تەڭدىشى يوقتۇر. ﴿ﷲ ھەممىنى ئاڭلاپ تۇرغۇچىدۇر، ھەممىنى كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر. ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ (خەزىنىلىرىنىڭ) ئاچقۇچلىرى ﷲ نىڭ ئىلكىدىدۇر﴾ بۇ ئايەتنىڭ تەپسىرى سۈرە زۇمەردە سۆزلەندى. ئۇنىڭ قىسقىچە مەزمۇنى: ﷲ تائالا ئاسمان - زېمىننى ئىدارە قىلغۇچىدۇر، ئۇنى باشقۇرۇپ تۇرغۇچىدۇر. ﴿ﷲ خالىغان كىشىنىڭ رىزقىنى (سېتىش يۈزىدىن) كەڭ قىلىدۇ، خالىغان كىشىنىڭ رىزقىنى (بالاغا مۇپتىلا قىلىپ سېتىش يۈزىدىن) تار قىلىدۇ﴾ يەنى خالىغان كىشىنىڭ رىزقىنى كەڭ خالىغان كىشىنىڭ رىزقىنى تار قىلىشتىكى ھېكمەت ۋە تولۇق ئادالەت پەقەت ﷲ تائالاغا خاستۇر. ﴿ﷲ ھەقىقەتەن ھەممە نەرسىنى بىلىپ تۇرغۇچىدۇر﴾.

* * * * *

﴿ شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّىٰ بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰ أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ ۗ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ ﴾ ﴿٢٤﴾ وَمَا تَفَرَّقُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ ۗ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى لَفُضِيَ بَيْنَهُمْ ۗ وَإِنَّ الَّذِينَ أُورِثُوا الْكُتُبَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيبٍ ﴿٢٥﴾

ﷲ سىلەرگە دىندىن نۇھقا تەۋسىيە قىلغان نەرسىنى، ساڭا (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا) بىز ۋەھىي قىلغان نەرسىنى، ئىبراھىمغا، مۇساغا ۋە ئىساغا بىز تەۋسىيە قىلغان نەرسىنى بايان قىلدى. سىلەر دىننى بەرپا قىلىڭلار، دىندا تەپرىقچىلىك قىلماڭلار، مۇشرىكلارغا سەن ئۇلارنى دەۋەت قىلغان نەرسە (يەنى تەۋھىد) ئېغىر كەلدى، ﷲ تەۋھىدكە خالىغان ئادەمنى تاللايدۇ، ﷲ نىڭ (تائىتىگە) قايتىدىغان ئادەمنى تەۋھىدكە باشلايدۇ⁽¹³⁾. (يەھۇدىي، ناسارا قاتارلىقلار) ئۇلارغا ئىلىم كەلگەندىن كېيىن (يەنى ئۇلار رەسۇللانىڭ ھەق پەيغەمبەرلىكىنى بىلگەندىن كېيىن)، ئاندىن ئۆزئارا ھەسەت قىلىشىپ پىرقىلەرگە بۆلۈندى. ئەگەر پەرۋەردىگارىڭىزنىڭ (ئۇلارنى جازالاشنى) قىيامەتكىچە تەخىر قىلىشتىن ئىبارەت سۆزى بولمىسا ئىدى، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئەلۋەتتە ھۆكۈم چىقىرىلىپ بولغان بولاتتى (يەنى ئۇلار تېز ھالدا قىلىنغان بولاتتى). ئۇلاردىن كېيىن كىتابقا ۋارىسلىق قىلغانلار (يەنى رەسۇللار بىلەن زامانداش بولغان ئەھلى كىتاب) (كىتاب ھەققىدە) قاتتىق دەرگۇماندىدۇر⁽¹⁴⁾.

پۈتكۈل پەيغەمبەرلەرنىڭ دىننىڭ بىر ئىكەنلىكى توغرىسىدا

ﷲ تائالا بۇ ئۈممەتكە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ﷲ سىلەرگە دىندىن نۇھقا تەۋسىيە قىلغان نەرسىنى، ساڭا (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا) بىز ۋەھىي قىلغان نەرسىنى، ئىبراھىمغا، مۇساغا ۋە ئىساغا بىز

كېچىكتۈرۈشتىن ئىبارەت ئىلگىرى قىلغان ۋەدىسى بولمىسا ئىدى، ئۇلارغا تېگىشلىك ئازابنى چوقۇم تېزلىتىپ بۇ دۇنيادىلا بەرگەن بولاتتى.

﴿ئۇلاردىن كېيىن كىتابقا ۋارىسلىق قىلغانلار (يەنى رەسۇلۇلا بىلەن زامانداش بولغان ئەھلى كىتاب)﴾ يەنى ئىلگىرىكى ھەقىقىي ئىنكار قىلغۇچىلاردىن كېيىن كەلگەن ئىنسانلار.

﴿كىتاب ھەققىدە (قاتتىق دەرگۇماندىدۇر)﴾ يەنى ئۇلار دىندا ۋە ئىماندا ئىشەنچسىزدۇر. ئۇلار پەقەت ئاتا - بوۋىلىرىغا ۋە ئۇلاردىن ئىلگىرىكىلەرگە دەلىل - پاكىتىسىز ئەگەشكۈچىلەردۇر، ئۇلار دىندا تېخىرقاش ئىلگىرىدۇر، دەرگۇماندىدۇر، چوڭقۇر ئىختىلاپتىدۇر.

* * * * *

فَلذَلِكَ فَادَعُ ۞ وَاسْتَقِمْ ۞ كَمَا أُمِرْتَ ۞ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ ۞ وَقُلْ ءَامَنْتُ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ كِتَابٍ وَأُمِرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمُ ۞ اللَّهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ ۞ لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ ۞ لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ ۞ اللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا ۞ وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿١٥﴾

شۇنىڭ ئۈچۈن (يەنى دىندا ئىختىلاپ قىلىشقانىلىقى ئۈچۈن) (ئى مۇھەممەد! بارلىق ئىنسانلارنى توغرا دىن ئاساسىدا ئىتتىپاق بولۇشقا) چاقىرىغىن، بۇيرۇلغىنىڭ بويىچە توغرا يولدا چىڭ تۇرغىن، ئۇلار (يەنى مۇشرىكلار) نىڭ نەپسى خاھىشلىرىغا ئەگەشمىگىن ۋە ئىپتىتىن: «اللە نازىل قىلغان (بارلىق) كىتابلارغا ئىمان ئېيتتىم، ئاراڭلاردا ئادىل بولۇشقا بۇيرۇلدۇم، اللە بىزنىڭ پەرۋەردىگارىمىزدۇر، سىلەرنىڭمۇ پەرۋەردىگارىڭلاردۇر، بىزنىڭ ئەمەللىرىمىز ئۆزىمىز ئۈچۈندۇر، سىلەرنىڭ ئەمەللىرىڭلارمۇ ئۆزلىرىڭلار ئۈچۈندۇر، سىلەر بىلەن بىزنىڭ ئارىمىزدا جېدەللىشىشكە (ئورۇن) يوق (چۈنكى، ھەقىقەت ئاشكارىدۇر)، اللە (قىيامەت كۈنى) بىزنى (ھۆكۈم چىقىرىش ئۈچۈن) يىغىدۇ، ئاخىر قايتىدىغان جاي اللە نىڭ دەرگاھىدۇر» ﴿١٥﴾.

بۇ ئايەت كەرىم مۇستەقىل ئون جۈملە سۆزنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولۇپ، ئۇنىڭ ھەر بىرى ئۆزىدىن ئىلگىرىكى جۈملىدىن ئايرىلىپ تۇرىدىغان، ئۆز ئالدىغا بىر ھۆكۈمدۇر. تەپسىر شۇناسلار: ئايەتۈل كۈرىسىدىن باشقا بۇ ئايەتكە تەڭ كېلىدىغان ئايەت يوق، دەيدۇ. ئۇلار تۆۋەندىكىچە: ﴿شۇنىڭ ئۈچۈن (يەنى دىندا ئىختىلاپ قىلىشقانىلىقى ئۈچۈن) (ئى مۇھەممەد! بارلىق ئىنسانلارنى توغرا دىن ئاساسىدا ئىتتىپاق بولۇشقا) چاقىرىغىن﴾ يەنى ئىنسانلارنى بىز ساڭا دىندىن ۋەھىي قىلغان نەرسىگە، سېنىڭدىن ئىلگىرىكى ئىرادىلىك پەيغەمبەرلەر ۋە باشقا پەيغەمبەرلەرگە ئوخشاش، كىشىلەر ئەگەشكەن شەرىئەتلەرنىڭ بۈيۈك ئىگىلىرى بولغان پۈتكۈل پەيغەمبەرلەرگە تەۋسىيە قىلغان نەرسىگە چاقىرىغىن.

﴿بۇيرۇلغىنىڭ بويىچە توغرا يولدا چىڭ تۇرغىن﴾ يەنى اللە تائالا سېنى بۇيرۇغىنىدەك، سەن ۋە ساڭا ئەگەشكەنلەر اللە تائالاغا ئىبادەت قىلىشتا چىڭ تۇرۇڭلار. ﴿ئۇلار (يەنى مۇشرىكلار) نىڭ نەپسى خاھىشلىرىغا ئەگەشمىگىن﴾ يەنى مۇشرىكلارنىڭ بۇتلارغا ئىبادەت قىلىش ئۈچۈن پەيدا قىلغان ۋە يالغاندىن ئويدۇرۇپ چىقارغان نەرسىلىرىگە ئەگەشمىگىن.

﴿ۋە ئىپتىتىن: «اللە نازىل قىلغان (بارلىق) كىتابلارغا ئىمان ئېيتتىم﴾ يەنى پەيغەمبەرلەرگە ئاسماندىن نازىل قىلىنغان بارلىق كىتابلارنى تەستىق قىلدىم، ئۇ پەيغەمبەرلەردىن ھېچ بىرىنى ئايرىۋەتمەيمىز. ﴿ئاراڭلاردا ئادىل بولۇشقا بۇيرۇلدۇم﴾ يەنى اللە تائالا مېنى بۇيرۇغاندەك ئاراڭلاردا ئادىل ھۆكۈم چىقىرىمەن.

﴿اللّٰهُ بِيْزْنِكُمْ پەرۋەردىگارىمىزدۇر، سىلەرنىڭمۇ پەرەردىگارلىڭلاردۇر﴾ يەنى پەقەت اللّٰھ تائالا مەبۇتتۇر، اللّٰھ تائالادىن باشقا ھېچ مەبۇد بەرھەق يوقتۇر، بىز ئۇنى ئىختىيارى ھالدا ئېتىراپ قىلىمىز، ئەگەر سىلەر ئۇنى ئىختىيارى ھالدا ئېتىراپ قىلمىغان تەقدىردىمۇ، ئالەملەردىكى بارلىق مەخلۇقاتلار ئىختىيارى ھالدا اللّٰھ تائالاغا سەجدە قىلىدۇ.

﴿بىزنىڭ ئەمەللىرىمىز ئۆزىمىز ئۈچۈندۇر، سىلەرنىڭ ئەمەللىرىڭلارمۇ ئۆزلىرىڭلار ئۈچۈندۇر﴾ يەنى بىز سىلەردىن ئادا - جۇدامىز، بۇ ھەقتە اللّٰھ تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿ئەگەر ئۇلار سېنى يالغانچى قىلىشتا چىڭ تۇرسا: «مېنىڭ ئەمەلىم ئۆزۈم ئۈچۈندۇر، سىلەرنىڭ ئەمەللىرىڭمۇ ئۆزۈڭلار ئۈچۈندۇر، مېنىڭ ئەمەلىمدىن سىلەر ئادا - جۇدا سىلەر، سىلەرنىڭ قىلمىشىڭلاردىن مەنمۇ ئادا - جۇدامەن (يەنى بىراۋ يەنە بىر بىراۋنىڭ قىلغان گۇناھىغا جاۋابكار ئەمەس)» دېگەن﴾⁽¹⁾.

﴿سىلەر بىلەن بىزنىڭ ئارىمىزدا جەدەللىشىشكە (ئورۇن) يوق (چۈنكى، ھەقىقەت ئاشكارىدۇر)﴾ سۈددى: بۇ ھۆكۈم ئۇرۇش ئايىتى نازىل بولۇشتىن بۇرۇن چۈشكەن، دېدى. بۇ سۆزنىڭ ئاساسى كۈچلۈكتۇر. چۈنكى، بۇ ئايەت مەككىدە نازىل بولغان. ئۇرۇش قىلىشقا دائىر ئايەت بولسا ھىجرەتتىن كېيىن نازىل بولغان.

﴿اللّٰهُ (قىيامەت كۈنى) بىزنى (ھۆكۈم چىقىرىش ئۈچۈن) يىغىدۇ﴾ اللّٰھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿ئېيتقىنىكى، «پەرۋەردىگارىمىز بىزنى (قىيامەت كۈنى) يىغىدۇ. ئاندىن بىزنىڭ ئارىمىزدا ھەقىقەت بىلەن ھۆكۈم چىقىرىدۇ، اللّٰھ ئادىل ھۆكۈم قىلغۇچىدۇر، (خالايتقىنىڭ ئەھۋالىنى) بىلگۈچىدۇر﴾⁽²⁾. ﴿ئاخىر قايتىدىغان جاي اللّٰھ نىڭ دەرگاھىدۇر﴾ يەنى قىيامەت كۈنى قايتىپ بارىدىغان جاي اللّٰھ تائالانىڭ دەرگاھىدۇر.

* * * * *

وَالَّذِينَ تَحٰجُّوْنَ فِي اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مَا اسْتَجِيبَ لَهُمْ جَحْتَتُهُمْ دَاخِضَةً عِنْدَ رَبِّهِمْ وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿١٦﴾ اللّٰهُ الَّذِي۟ اَنْزَلَ الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ وَالْمِيزَانَ ۗ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيْبٌ ﴿١٧﴾ يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِهَا ۗ وَالَّذِيْنَ ءَامَنُوْا مُشْفِقُوْنَ مِنْهَا وَيَعْلَمُوْنَ اَنَّهَا اَلْحَقُّ ۗ اَلَا اِنَّ الَّذِيْنَ يُمَارَوْنَ فِي السَّاعَةِ لَفِي ضَلٰلٍۭ بَعِيْدٍ ﴿١٨﴾

كىشىلەر اللّٰھ نىڭ دىنىنى قوبۇل قىلغاندىن كېيىن، (كىشىلەرنى ئىماندىن توسۇش ئۈچۈن) اللّٰھ نىڭ دىنىدا خۇسۇمەت قىلىشقانلارنىڭ دەلىللىرى اللّٰھ نىڭ دەرگاھىدا باتىلىدۇر، ئۇلار (دۇنيادا) غەزەپكە ئۇچرايدۇ، (ئاخىرەتتە) قاتتىق ئازابقا دۇچار بولىدۇ⁽¹⁶⁾. اللّٰھ كىتاب (يەنى قۇرئان)نى ھەق بىلەن نازىل قىلدى ۋە ئادالەتنى نازىل قىلدى. سەن نېمە بىلسەن؟ قىيامەت يېقىن بولۇشى مۇمكىن⁽¹⁷⁾. قىيامەتكە ئىشەنمەيدىغانلار ئۇنىڭ بولۇشىنى ئالدىرىتىدۇ، ئۇنىڭغا ئىشىنىدىغانلار بولسا قىيامەتتىن قورقىدۇ، قىيامەتنى ھەق دەپ بىلىدۇ، بىلىڭلاركى، قىيامەت توغرىلۇق مۇجادىلە قىلىدىغانلار ئەلۋەتتە چوڭقۇر گۇمراھلىقتىدۇر⁽¹⁸⁾.

(1) سۈرە يۇنۇس 41 - ئايەت.
(2) سۈرە سەبەئ 26 - ئايەت.

دېندا چېدەللەشكەن ئادەمگە بېرىلىدىغان ئاگاھلاندىرۇش توغرىسىدا

اللھ تائالا، اللھ تائالاغا ئىمان ئېيتقان كىشىلەرنى اللھ تائالانىڭ يولىدىن توسقانلارنى ئاگاھلاندىرۇپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿كىشىلەر اللھ نىڭ دىنىنى قوبۇل قىلغاندىن كېيىن، (كىشىلەرنى ئىماندىن توسۇش ئۈچۈن) اللھ نىڭ دىنىدا خۇسۇمەت قىلىشقانلارنىڭ﴾ يەنى اللھ تائالا ۋە اللھ تائالانىڭ پەيغەمبىرىنىڭ دەۋىتىنى قوبۇل قىلغان مۆمىنلەرنى مېڭىۋاتقان توغرا يولىدىن توسۇش ئۈچۈن خۇسۇمەت قىلىشقانلارنىڭ ﴿دەلىللىرى اللھ نىڭ دەرگاھىدا باتلىدۇ﴾ يەنى ئۇلارنىڭ دەلىللىرى اللھ تائالانىڭ دەرگاھىدا دەلىل بولالمايدۇ.

﴿ئۇلار (دۇنيادا) غەزەپكە ئۇچرايدۇ، (ئاخىرەتتە) قاتتىق ئازابقا دۇچار بولىدۇ﴾ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما ۋە مۇجاھىد بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: مۆمىنلەر اللھ تائالانىڭ ۋە اللھ نىڭ پەيغەمبىرىنىڭ دەۋىتىنى قوبۇل قىلغاندىن كېيىن، كاپىرلار مۆمىنلەرنى ھىدايەت يولىدىن توسۇش ئۈچۈن ئۇلار بىلەن خۇسۇمەت قىلىشتى. ئۇلار مۆمىنلەرنىڭ جاھىلىيەت دەۋرىگە قايتىشىنى تەمە قىلىشتى. قەتادە: ئۇلار يەھۇدىي ۋە خرىستىئانلاردۇر، ئۇلار مۆمىنلەرگە: بىزنىڭ دىنىمىز سىلەرنىڭ دىنىڭلاردىن ياخشى. بىزنىڭ پەيغەمبىرىمىز سىلەرنىڭ پەيغەمبىرىڭلاردىن ئىلگىرى كەلگەن، بىز سىلەردىن ئەۋزەل، اللھ تائالاغا ئىمان ئېيتىشقا بىز سىلەردىن ھەقىقىمىز، دەيدۇ، دېدى. ئۇلار ھەقىقەتەن يالغان سۆزلىدى.

﴿اللھ كىتاب (يەنى قۇرئان) نى ھەق بىلەن نازىل قىلدى﴾ يەنى اللھ ئۆز دەرگاھىدىن پەيغەمبەرلىرىگە نازىل قىلغان كىتابلارنى ھەق بىلەن نازىل قىلدى. ﴿ۋە ئادالەتنى نازىل قىلدى﴾ اللھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿بىز ھەقىقەتەن پەيغەمبەرلىرىمىزنى روشەن مۆجىزىلەر بىلەن ئەۋەتتۇق ۋە ئۇلار بىلەن بىللە ئىنسانلار ئادالەتنى بەرپا قىلسۇن دەپ، كىتابنى، قانۇننى چۈشۈردۇق﴾⁽¹⁾ ﴿اللھ ئاسماننى ئېگىز ياراتتى. ئۆلچەمدە زۇلۇم قىلماسلىقىڭلار ئۈچۈن، اللھ تارازىنى بېكىتتى. ئۆلچەمدە ئادىل بولۇڭلار، تارازىدا كەم بەرمەڭلار﴾⁽²⁾.

﴿سەن نېمە بىلسەن؟ قىيامەت يېقىن بولۇشى مۇمكىن﴾ بۇ ئايەت كىشىنى قىيامەت ئۈچۈن دۇنيانى تەرك قىلىپ ئىبادەت قىلىشقا ۋە قىيامەتتىن قورقۇشقا تەرغىب قىلىدۇ.

﴿قىيامەتكە ئىشەنمەيدىغانلار ئۇنىڭ بولۇشىنى ئالدىرىتىدۇ﴾ يەنى ئۇلار: ئەگەر راستچىل بولساڭلار، بۇ ۋەدە قاچان ئىشقا ئاشىدۇ؟ دەيدۇ. ئۇلار بۇ سۆزنى پەقەت قىيامەتنى ئىنكار قىلغانلىقى، ئۇنىڭ قايم بولۇشىغا ئىشەنمەي، كاپىر بولغانلىقى ۋە ھەددىدىن ئاشقانلىقى ئۈچۈنلا دەيدۇ.

﴿ئۇنىڭغا ئىشىنىدىغانلار بولسا قىيامەتتىن قورقىدۇ﴾ يەنى ئۇلار قىيامەتنىڭ يۈز بېرىشىدىن قورقۇپ، تىترەپ تۇرىدۇ، ﴿قىيامەتنى ھەق دەپ بىلىدۇ﴾ يەنى ئۇلار ئۇنى چوقۇم بولىدۇ دەپ ئىشىنىدۇ، قىيامەت ئۈچۈن تەييارلىق قىلىدۇ ۋە قىيامەت ئۈچۈن ئەمەل قىلىدۇ. سەھى ھەدىس كىتابلىرىدا ۋە باشقا ھەدىس كىتابلىرىدا مۇتەۋاتىر دەرىجىسىگە يېتىدىغان مۇنداق بىر ھەدىس رىۋايەت قىلىنغان: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سەپەر ئۈستىدە ئىدى، بىر ئادەم كېلىپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن بىر نەرسە سورايدۇ: ئۇچۇن: يۇقىرى ئاۋازدا ئى مۇھەممەد! دېدى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالاممۇ ئۇ ئادەمگە يۇقىرى ئاۋازدا «ھە مانا مەن» دېدى، ئۇ ئادەم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا: قىيامەت قاچان بولىدۇ؟ دېدى. پەيغەمبەر

(1) سۈرە ھەدىد 25 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

(2) سۈرە رەھمان 7-9 - ئايەتكىچە.

ئەلەيھىسسالام : « سېنىڭ ھالىڭغا ۋاي! ئۇ چوقۇم بولىدۇ، ئۇنىڭغا نېمە تەييارلىق قىلىدىك؟ » دېدى. ئۇ: **اللھ ۋە اللھ تائالانىڭ پەيغەمبەرلىكىگە بولغان ياخشى كۆرۈشۈمنى تەييارلىدىم، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: « سەن ياخشى كۆرگەن ئادىمىڭ بىلەن بىرگە بولسەن »** دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: « ئىنسان ئۆزى ياخشى كۆرگەن كىشىسى بىلەن بىرگە بولىدۇ » دېگەن ھەدىسىمۇ شەكسىز مۇتەۋاتىردۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇ ئادەمگە قىيامەتنىڭ ۋاقتى توغرىلىق جاۋاب بەرمىدى. بەلكى، ئۇنى قىيامەتكە تەييارلىق قىلىشقا بۇيرۇدى.

﴿بىلىڭلاركى، قىيامەت توغرىلىق مۇجادىلە قىلىدىغانلار﴾ يەنى قىيامەتنىڭ ۋۇجۇدقا كېلىشى ئۈستىدە دەتالاش قىلىدىغانلار ۋە ئۇنىڭ يۈز بېرىشىنى ئىنكار قىلىدىغانلار ﴿ئەلۋەتتە چوققۇر گۇمراھلىقتىدۇر﴾ يەنى ئوبىئوچۇق نادانلىقتىدۇر. چۈنكى، ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى ياراتقان اللھ تائالا ئۈچۈن ئۆلۈكلەرنى تىرىلدۈرۈش ئاساندىر. بۇ ھەقتە اللھ تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿مەخلۇقاتنى دەسلەپتە (يوقتىن) بار قىلىدىغان، ئاندىن ئۇنى (ئۆلگەندىن كېيىن) تىرىلدۈرىدىغان اللھ ئەنە شۇدۇر، ئۇ (يەنى مەخلۇقاتنى تىرىلدۈرۈش) اللھ غا (ئۇنى دەسلەپتە يوقتىن بار قىلغانغا قارىغاندا) ئوخشايدۇر﴾⁽¹⁾.

* * * * *

اللَّهُ لَطِيفٌ بِعِبَادِهِ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ ۖ وَهُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ ﴿٦٧﴾ مَنْ كَانَتْ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ ۖ وَمَنْ كَانَتْ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ ﴿٦٨﴾ أَمْ لَهُمْ شُرَكَاتُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ ۗ وَلَوْلَا كَلِمَةُ الْفَصْلِ لَفُضِيَ بَيْنَهُمْ ۗ وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦٩﴾ تَرَى الظَّالِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا كَسَبُوا وَهُمْ وَقَعُ بِهِمْ ۗ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي رَوْضَاتِ الْجَنَّاتِ ۗ لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۗ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿٧٠﴾

اللھ بەندىلىرىگە كۆيۈنگۈچىدۇر، ئۇ خالىغان ئادەمگە (كەڭ) رىزىق بېرىدۇ، اللھ كۈچلۈكتۇر، غالىبتۇر⁽¹⁹⁾. كىمكى (ئۆزىنىڭ ئەمەلى بىلەن) ئاخىرەتنىڭ ساۋابىنى كۆزلىسە، ئۇنىڭ ساۋابىنى زىيادە بېرىمىز، كىمكى (ئەمەلى بىلەن) دۇنيانىڭ مەنپەئىتىنى كۆزلىسە، (ئۇنىڭ تىلىگەن) مەنپەئىتىنىڭ بەزىسىنى بېرىمىز، ئۇنىڭغا ئاخىرەتتە (ساۋابتىن) ھېچ نېسىۋە يوق⁽²⁰⁾. ئۇلارنىڭ اللھ رۇخسەت قىلمىغان نەرسىلەرنى دىن قىلىپ بېكەتكەن مەبۇدىلىرى بارمۇ؟ (اللھ نىڭ ئۇلارغا بېرىلىدىغان ئازابىنى قىيامەتكىچە تەخىر قىلىش توغرىسىدىكى) ھۆكۈمى بولمىسا ئىدى، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئەلۋەتتە (دۇنيادىلا) ھۆكۈم چىقىرىلغان بولاتتى، (ئۆزلىرىگە) زۇلۇم قىلغۇچىلار (يەنى كاپىرلار) قاتتىق ئازابقا دۇچار بولىدۇ⁽²¹⁾. كاپىرلارنىڭ (قىيامەت كۈنى دۇنيادا) قىلغان گۇناھلىرىنىڭ جازاسىدىن قورقۇپ تۇرغانلىقىنى كۆرسەن، (ئۇلار مەيلى قورقسۇن، قورقمىسۇن) جازا ئۇلارغا (چوقۇم) نازىل بولغۇسىدۇر، ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلار جەننەتلەرنىڭ باغچىلىرىدا بولىدۇ، ئۇلار پەرۋەردىگارىنىڭ ھوزۇرىدا خالىغان نەرسىلەردىن بەھرىمەن بولىدۇ، بۇ كاتتا ئىنئامدۇر⁽²²⁾.

(1) سۈرە رۇم 27 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

اللہ تائالانىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ئاتا قىلىدىغان رىزىقلىرى ۋە باشقا نەرسىلىرى توغرىسىدا

اللہ تائالا بۇ ئايەتتە ئۆزىنىڭ ئىنسانلارغا كۆيۈمچان بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇلارغا رىزىق بېرىدىغانلىقىدىن، رىزىق بېرىشتە ئۇلارنىڭ بىرىنىمۇ ئۇنتۇپ قالمايدىغانلىقى، ياخشى ئادەمگىمۇ، گۇناھكار ئادەمگىمۇ تەڭ رىزىق بېرىدىغانلىقىدىن خەۋەر بېرىدۇ.

بۇ ھەقتە اللہ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿يەر يۈزىدىكى ھايۋانلارنىڭ ھەممىسىگە رىزىق بېرىشنى اللہ (مەرھەمەت يۈزىسىدىن) ئۈستىگە ئالغان، اللہ ئۇلارنىڭ تۇرار جايىنى ۋە (ئۆلگەندىن كېيىن) كۆمۈلىدىغان جايىنى بىلىدۇ، ئۇلارنىڭ ھەممىسى روشەن كىتابقا (يەنى لەۋھۇلمەھپۇزغا) يېزىلغاندۇر﴾⁽¹⁾ بۇ ئايەت بىلەن مەزمۇنداش ئايەتلەر ناھايىتى كۆپتۇر.

﴿ئۇ خالىغان ئادەمگە (كەڭ) رىزىق بېرىدۇ. اللہ كۈچلۈكتۇر، غالىبتۇر﴾ يەنى اللہ تائالا ھېچ نەرسىدىن ئاجىز ئەمەستۇر. ﴿كىمكى (ئۆزىنىڭ ئەمەلى بىلەن) ئاخىرەتنىڭ ساۋابىنى كۆزلىسە﴾ يەنى ئاخىرەت ئۈچۈن ئەمەل قىلسا ﴿ئۇنىڭ ساۋابىنى زىيادە بېرىمىز﴾ يەنى ئۇنىڭ قىلىۋاتقان ئەمەلىنى قۇۋۋەتلەيمىز ۋە ياردەم بېرىمىز، ساۋابىنى كۆپەيتىمىز، ئۇنىڭغا بىر ياخشىلىققا ئون ھەسسىدىن يەتتە يۈز ھەسسىگىچە، ھەتتا اللہ خالىغان مىقداردا ئۇنىڭدىنمۇ كۆپ ساۋاب بېرىمىز.

﴿كىمكى (ئەمەلى بىلەن) دۇنيانىڭ مەنپەئىتىنى كۆزلىسە، (ئۇنىڭ تىلىگەن) مەنپەئىتىنىڭ بەزىسىنى بېرىمىز، ئۇنىڭغا ئاخىرەتتە (ساۋابتىن) ھېچ نېسىۋە يوق﴾ يەنى بىرەر كىشىنىڭ تىرىشچانلىقى پەقەت دۇنيادىن بىرەر نەرسىگە ئېرىشىش ئۈچۈن بولسا، ئۇنىڭ ئاخىرەتتىن تامامەن غەپىي بولمىسا، اللہ تائالا ئۇنىڭغا ئاخىرەتنىڭ ساۋابىنى ھارام قىلىدۇ، ئەگەر اللہ تائالا خالىسا ئۇنىڭغا دۇنيالىقتىن بېرىدۇ، ئەگەر خالىمىسا ئۇ دۇنياغىمۇ ئېرىشەلمەيدۇ، ئاخىرەتنىڭ ساۋابىغىمۇ ئېرىشەلمەيدۇ. دۇنيالىقنى كۆزلەپ ئىش - ئەمەل قىلغۇچى دۇنيا ۋە ئاخىرەت ئۈچۈن زىيانلىق تىجارەت بىلەن شۇغۇللانغان بولىدۇ. بۇنىڭ دەلىلىنى بۇ ئايەت بىلەن سۈرە ئىسرائىلدىكى تۆۋەندىكى ئايەتنى باغلاپ چۈشىنىشكە بولىدۇ: ﴿بىز دۇنيانى كۆزلىگەنلەر ئىچىدىن خالىغان ئادەمگە (ئۇنىڭ خالىغىنىنى ئەمەس) بىزنىڭ خالىغىنىمىزنى بېرىمىز، ئاندىن ئۇنى (ئاخىرەتتە) جەھەننەم بىلەن جازالايىمىز، جەھەننەمگە ئۇ خارلانغان، (اللہ نىڭ رەھمىتىدىن) قوغلانغان ھالدا كىرىدۇ. كىمكى ئاخىرەتنى كۆزلەيدىكەن ۋە مۆمىن بولۇپ ئاخىرەتكە لايىق ئەمەللەرنى قىلىدىكەن، مۇنداق ئادەملەرنىڭ قىلغان ئەمەلى (اللە نىڭ دەرگاھىدا) قوبۇل بولىدۇ. بۇلارنىڭ ۋە ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىسىگە پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئاتا قىلغىنىدىن بېرىمىز. پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئاتا قىلغىنى (ھېچ ئادەمدىن) مەنئى قىلىنمايدۇ. ئۇلارنىڭ بەزىسىنى بەزىسىدىن قانداق ئۈستۈن قىلغانلىقىمىزغا قارىغىن، ئاخىرەت دەرىجىلىرىدىكى (پەرق) ئەلۋەتتە تېخىمۇ چوڭدۇر ۋە ئۈستۈنلۈك (جەھەتتىكى پەرق) زىيادە چوڭدۇر﴾⁽²⁾

سەۋرى، ئۇبەي ئىبنى كەئب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «بۇ ئۈممەتكە ئۈستۈنلۈك ۋە غەلبىگە ئېرىشىدىغانلىقى، نۇسرەت قازىنىدىغانلىقى، زېمىندا كەڭ كۆلەمدە يەرلىشىدىغانلىقى بىلەن خۇش بېشارەت بەرگىن، كىمكى ئاخىرەتنىڭ ئەمەلىنى قىلىشتا دۇنيانى كۆزلىگەن بولسا، ئۇنىڭغا ئاخىرەتتە ھېچ نېسىۋە بولمايدۇ».

(1) سۈرە ھۇد 6 - ئايەت.

(2) سۈرە ئىسرا 18 - 21 - ئايەتكىچە.

بەندىلەرنىڭ دىن بېكىتىشىنىڭ شېرىك ئەمەل ئىكەنلىكى توغرىسىدا

﴿ئۇلارنىڭ ئاللاھ رۇخسەت قىلمىغان نەرسىلەرنى دىن قىلىپ بېكەتكەن مەبۇدلىرى بارمۇ؟﴾ يەنى ئۇلار ئاللاھ تائالا ساڭا دىن قىلىپ بېكىتكەن توغرا دىنغا ئەگەشمەيدۇ، بەلكى ئۇلار جىنلار ۋە ئىنسانلارنىڭ شەيئەلىرى ئۇلارغا دىن قىلىپ بېكىتكەن نەرسىگە ئەگىشىدۇ. ئۇ شەيئەتلەر ئۇلارغا بەھىرەنى (1) سائىبەنى (2) ۋە سەلەنى (3) ۋە ھامنى (4) ھارام قىلدى، ئۆزى ئۇلۇپ قالغان ھايۋاننى، قانىنى، قىمار ئويناشنى ۋە شۇنىڭغا ئوخشىغان گۈمراھلىقنى، ئەقىدىسى بۇزۇق بولغان نادانلىقنى ھالال قىلدى. ئۇلار جاھىلىيەت دەۋرىدە خالىغىنىنى ھالال، خالىغىنىنى ھارام قىلىپ باتىل ئىبادەتلەرنى، ناچار ۋە بىمەنە سۆزلەرنى ئويدۇرۇپ پەيدا قىلغان ئىدى.

سەھم بۇخارىدا رىۋايەت قىلىنغان بىر ھەدىستە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى بايان قىلىنغان: «ئەمىرى ئىبنى لۇھەيبى ئىبنى قەمەئەنىڭ دوزاختا ئۆچىيىنى سۆرەپ يۈرگىنىنى كۆردۈم» چۈنكى، ئۇ سائىبەلەرنى ئەركىن قويۇۋەتكەن ۋە بۇ ئېتىقادنى ئويدۇرۇپ چىقارغان تۇنجى ئادەم ئىدى. بۇ ئادەم خۇزائە قەبىلىسىنىڭ باشلىقلىرىدىن بىرى بولۇپ، ئۇ بۇ ئىشلارنى قىلغان، شۇنداقلا ئۇ قۇرەيشلەرنى بۇتلارغا ئىبادەت قىلىشقا ئېلىپ بارغان بىردىن بىر ئادەم ئىدى - ئۇنىڭغا ئاللاھ نىڭ لەنىتى بولسۇن! -

شۇنىڭ ئۈچۈن ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئاللاھ نىڭ ئۇلارغا بېرىلىدىغان ئازابىنى قىيامەتكىچە تەخىر قىلىش توغرىسىدىكى) ھۆكۈمى بولمىسا ئىدى، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئەلۋەتتە (دۇنيادىلا) ھۆكۈم چىقىرىلغان بولاتتى﴾ يەنى ئاللاھ تائالانىڭ ئۇلارنى جازالاش ھۆكۈمى قىيامەت كۈنىگە تەخىر قىلىنمىسا ئىدى، ئۇلارغا تېگىشلىك ئازاب دۇنيادىلا تېزلىتىلگەن بولاتتى. ﴿ئۆزلىرىگە (زۇلۇم قىلغۇچىلار (يەنى كاپىرلار) قاتتىق ئازابقا دۇچار بولىدۇ) يەنى جەھەننەمدە قاتتىق ئەلەم قىلغۇچى ئازابقا دۇچار بولىدۇ، ئۇ نېمىدىگەن يامان جاي!﴾

مۇشرىكلارنىڭ مەھشەرگاھ مەيدانىدىكى قورقۇنچۇق ھالىتى توغرىسىدا

﴿كاپىرلارنىڭ (قىيامەت كۈنى دۇنيادا) قىلغان گۇناھلىرىنىڭ جازاسىدىن قورقۇپ تۇرغانلىقىنى كۆرسەن. (ئۇلار مەيلى قورقسۇن، قورقمىسۇن) جازا ئۇلارغا (چوقۇم) نازىل بولغۇسىدۇر﴾ يەنى ئۇلار قورقۇپ تۇرغان ئازاب ئۇلارغا چوقۇم بولىدۇ، بۇ ئۇلارنىڭ قىيامەت كۈنىدىكى ھالىدۇر، ئۇلار قورقۇپ، تىترەپ تۇرىدۇ.

﴿ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلار جەننەتلەرنىڭ باغچىلىرىدا بولىدۇ، ئۇلار پەرەردىكارىنىڭ ھوزۇرىدا خالىغان نەرسىلەردىن بەھرىمەن بولىدۇ﴾ يەنى قىيامەت مەيدانلىرىدا خارلىق ۋە ھاقارەت ئىچىدە، ئۆز گۇناھى تۈپەيلىدىن تېگىشلىك ئازابتىن قورقۇش ئىچىدە تۇرغان ئادەم بىلەن جەننەتلەرنىڭ باغچىلىرىدا كۆزلەر كۆرمىگەن، قۇلاقلا ئاڭلاپ باقمىغان، ئىنساننىڭ كۆڭلىگە كېچىپ باقمىغان يېمەك - ئىچمەكلەردىن، كىيىم - كېچەكلەردىن، تۇرالغۇلاردىن، كۆركەم جايلاردىن، ئاياللاردىن ۋە لەززەتلىك نەرسىلەردىن ئۆزى خالىغانچە بەھرىمەن بولغان ئادەم ئوخشاش بولامدۇ؟ ھەرگىز ئوخشاش

(1) سەككىزى تۇغقان، بەشىنچىسىنى ئەركەك تۇغقان تۆگە بولۇپ، جاھىلىيەت ئەبلىرى بۇ تۆگىنىڭ قۇلقىنى يېرىپ قويۇپ ئۆز مەيلىگە قويۇپ بېرەتتى. مىنەيتتى، يۈك ئارتمايتتى.

(2) چىشىدىن ئوننى تۇغقان تۆگە بولۇپ، مىنەيتتى، قىرقلمايتتى، سۈنى مۇساپىرلارغىلا بېرىلەتتى.

(3) بىرىنچىنى ۋە ئىككىنچىنى چىشى تۇغقان، بۇتلار ئۈچۈن ئۆز مەيلىگە قويۇۋېتىلگەن تۆگە.

(4) ئون تۆگىگە ئانا بولغان بۇغرا تۆگە بولۇپ، ئۇلار ئوننى مىنەي، يېمەك - ئىچمەكتە ئۆز مەيلىگە قويۇپ بېرەتتى.

بولمايدۇ، ﴿بۇ كاتتا ئىنئامدۇر﴾ يەنى بۇ چوڭ بەختتۇر، تولۇق ۋە مۇكەممەل بولغان، ھەممىنى ئومۇمىي جەھەتتىن ئۆز ئىچىگە ئالغان نېمەتتۇر.

* * * * *

ذَٰلِكَ الَّذِي يُبَشِّرُ اللَّهَ عِبَادَهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ وَمَن يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٢٣﴾ أَمْ يَقُولُونَ أَفْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا فَإِن يَشِئِ اللَّهُ سَخِطْنَا عَلَىٰ قَلْبِكَ وَيَمْحُ اللَّهُ الْبَاطِلَ وَيُحِقُّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٤﴾

اللہ ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغان بەندىلىرىگە ئەنە شۇ ئىنئام بىلەن خۇش - خەۋەر بېرىدۇ. ﴿پەيغەمبەرلىكنى تەبلىغ قىلغانلىقىمغا سىلەردىن ھەق تەلەپ قىلمايمەن، پەقەت تۇغقانچىلىق ھەققى ئۈچۈن مېنى دوست تۇتۇشۇڭلارنى (يەنى پەرۋەردىگارىمنىڭ دەۋىتىنى يەتكۈزۈشۈمگە چېقىلماسلىقىڭلارنى) تىلەيمەن﴾ دېگىن، كىمكى بىرەر ياخشى ئىش قىلسا، ئۇنىڭغا بىز ساۋابنى زىيادە بېرىمىز، اللہ ھەقىقەتەن ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ئاز ياخشىلىققا كۆپ ساۋاب بەرگۈچىدۇر ﴿23﴾. ئۇلار (يەنى قۇرەيش كاپىرلىرى): «ئۇ (يەنى مۇھەممەد) اللہ غا يالغاننى توقۇدى» دەمدۇ؟ ئەگەر اللہ خالىسا (يەنى ئۇلار گۇمان قىلغاندەك، اللہ غا يالغاننى توقۇغان بولساڭ) سېنىڭ قەلبىڭنى پېچەتلىۋەتكەن بولاتتى، اللہ باتىلنى يوق قىلىدۇ، (پەيغەمبەرگە نازىل قىلغان) سۆزلىرى ئارقىلىق ھەقىقەتنى قىلىدۇ، اللہ ھەقىقەتەن دىللاردىكى سىرلارنى بىلىپ تۇرغۇچىدۇر ﴿24﴾.

ئىمان ئېيتقانلارغا جەننەتنىڭ نازۇنچە تىلىرىدىن بېشارەت بېرىش توغرىسىدا

اللہ تائالا جەننەتلەرنىڭ باغچىلىرىنى تىلغا ئالغاندىن كېيىن ئىمان ئېيتقان، ياخشى ئەمەللەرنى قىلغان بەندىلىرىگە مۇنداق دەيدۇ: ﴿اللہ ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغان بەندىلىرىگە ئەنە شۇ ئىنئام بىلەن خۇش خەۋەر بېرىدۇ﴾ دېگىن. يەنى بۇ ئىنئام ئۇلارغا چوقۇم ھاسىل بولىدۇ، چۈنكى، اللہ تائالا ئۇلارغا شۇنداق خۇش خەۋەر بېرىدۇ.

﴿پەيغەمبەرلىكنى تەبلىغ قىلغانلىقىمغا سىلەردىن ھەق تەلەپ قىلمايمەن، پەقەت تۇغقانچىلىق ھەققى ئۈچۈن مېنى دوست تۇتۇشۇڭلارنى (يەنى پەرۋەردىگارىمنىڭ دەۋىتىنى يەتكۈزۈشۈمگە چېقىلماسلىقىڭلارنى) تىلەيمەن﴾ يەنى ئۇ مۇھەممەد! قۇرەيش كاپىرلىرىنىڭ ئەنە شۇ مۇشرىكلىرىغا ئېيتقىنىكى، مەن سىلەرگە قىلغان بۇ تەبلىغ ۋە ۋەز - نەسھەت ئۈچۈن سىلەردىن ماڭا پۇل - مال بېرىشىڭلارنى تەلەپ قىلمايمەن. مېنىڭ سىلەردىن تەلەپ قىلىدىغىنىم شۇكى، مېنىڭ پەقەت سىلەر ماڭا قارىتا قىلىۋاتقان يامانلىقنى توختىتىڭلار، پەرۋەردىگارىمنىڭ ئەمىر - پەرمانىنى يەتكۈزۈشۈمگە توسالغۇلۇق قىلماڭلار. سىلەر ماڭا ياردەم بەرمىگەن تەقدىردىمۇ ئارىمىزدىكى تۇغقانچىلىقنىڭ يۈزىنى قىلىپ بولسىمۇ، ماڭا ئەزىيەت يەتكۈزمەڭلار.

ئىمام بۇخارى مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ: ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن اللہ تائالانىڭ ﴿پەقەت تۇغقانچىلىق ھەققى ئۈچۈن مېنى دوست تۇتۇشۇڭلارنى (يەنى پەرۋەردىگارىمنىڭ دەۋىتىنى يەتكۈزۈشۈمگە چېقىلماسلىقىڭلارنى) تىلەيمەن﴾ دېگەن ئايىتىنىڭ مەنىسى ھەققىدە سورالغان ئىدى. سەئىد ئىبنى جۇبەير:

بۇ ئايەتتىكى «تۇغقانچىلىق» دېگەن سۆزدىن مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئائىلە - تاۋاباتلىرى كۆزدە تۇتۇلدى، دېدى. ئىبنى ئابباس: سەن جاۋاب بېرىشتە ئالدىراپ كەتتىڭ، ھەقىقەتەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن قۇرەيش قەبىلىسىدىكىلەرنىڭ ئارىسىدا توغقانچىلىق بار، شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «پەقەت مېنىڭ ئارام بىلەن سىلەرنىڭ ئاراڭلاردىكى تۇغقانچىلىقنى سىلە - رەھىم بىلەن ئۇلاڭلار» دېگەن دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام ئەھمەدمۇ رىۋايەت قىلغان.

﴿كىمكى بىرەر ياخشى ئىش قىلسا، ئۇنىڭغا بىز ساۋابنى زىيادە بېرىمىز﴾ يەنى كىمكى بىرەر ياخشى ئەمەل قىلسا، ئۇنىڭغا بىز ياخشىلىقنى يەنى ئەجىر ۋە ساۋابنى زىيادە بېرىمىز. بۇ ھەقتە ئاللا تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿اللَّهُ هَعَقَقْتَهُن زَهْرَرِجَه زُلُوم قىلمايدۇ. ئەگەر كىشىنىڭ زەررىچە ياخشىلىقى بولسا، ئاللا ئۇنى ھەسسىلەپ زىيادە قىلىدۇ، ئۆز دەرگاھىدىن بۈيۈك ئەجر (يەنى جەننەت) ئاتا قىلىدۇ﴾⁽¹⁾

﴿اللَّهُ هَعَقَقْتَهُن نَاهَايَتِي مَعْغِپِرَت قىلغۇچىدۇر، ئاز ياخشىلىققا كۆپ ساۋاب بەرگۈچىدۇر﴾ يەنى ئاللا تائالا كۆپ گۇناھلارنى مەغپىرەت قىلىدۇ، ئاز ياخشىلىقلارغا كۆپ ئەجىر بېرىدۇ ۋە ھەسسىلەپ ساۋاب بېرىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى قۇرئاننى يالغاندىن توقۇدى دەپ قارىلىغانلىقى ۋە بۇ تۆھمەتكە بېرىلگەن رەددىيە توغرىسىدا

﴿ئۇلار (يەنى قۇرەيش كاپىرلىرى): «ئۇ (يەنى مۇھەممەد) ئاللاغا يالغاننى توقۇدى» دەمدۇ؟ ئەگەر ئاللا خالىسا (يەنى ئۇلار گۇمان قىلغاندەك، ئاللاغا يالغاننى توقۇغان بولساڭ) سېنىڭ قەلبىڭنى پېچەتلىۋەتكەن بولاتتى﴾ يەنى ئى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام! ئەگەر سەن ئەنە شۇ جاھىللارنىڭ گۇمان قىلغىنىدەك ئاللا تائالاغا يالغاننى توقۇغان بولساڭ، ئاللا تائالا ﴿سېنىڭ قەلبىڭنى پېچەتلىۋەتكەن بولاتتى﴾ بەزى قەلبىڭگە مۆھۈر بېسىپ، ساڭا بەرگەن قۇرئاننى قايتۇرۇۋالاتتى. بۇ ھەقتە ئاللا تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿ئەگەر ئۇ بىزنىڭ نامىمىزدىن يالغاننى توقۇيدىغان بولسا، ئەلۋەتتە ئۇنى قۇدرىتىمىز بىلەن جازالايلىتتۇق. ئاندىن ئۇنىڭ ئاساسى قىزىل تومۇرنى كېسىپ تاشلايتتۇق. سىلەردىن ھېچبىر ئادەم ئۇنى قوغداپ قالالمايتتى﴾⁽²⁾ يەنى ئۇنىڭدىن قاتتىق ئىنتىقام ئالاتتۇق، ئىنسانلاردىن ھېچ كىم ئۇنى قوغداپ قېلىشقا قادىر بولالمايتتى.

﴿اللَّهُ باتىلنى يوق قىلىدۇ، (پەيغەمبەرگە نازىل قىلغان) سۆزلىرى ئارقىلىق ھەقىقەتنى ھەق قىلىدۇ﴾ يەنى ئاللا تائالا سۆزلىرى يەنى دەلىل - پاكىتلىرى ئارقىلىق ھەقىقەتنى ھەق قىلىدۇ، ئۇنى ئىسپاتلايدۇ، ئۇنى روشەن ۋە ئوچۇق بايان قىلىدۇ. ﴿اللَّهُ هَعَقَقْتَهُن دىللاردىكى سىرلارنى بىلىپ تۇرغۇچىدۇر﴾ يەنى ئاللا تائالا دىللاردا ساقلانغان ۋە يوشۇرۇنغان سىرلارنى بىلىپ تۇرىدۇ.

* * * * *

وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ﴿٦٥﴾
وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَيَزِيدُهُم مِّن فَضْلِهِ ؕ وَالْكَافِرُونَ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ

(1) ، سۈرە نىسا 40 - ئايەت.

(2) سۈرە ھاققە 44 — 47 - ئايەتكىچە.

﴿٣٨﴾ وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ وَلَكِنْ يُنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَّا يَشَاءُ ۚ إِنَّهُ بِعِبَادِهِ خَبِيرٌ بَصِيرٌ ﴿٣٩﴾ وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ ۗ وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ

اللہ بەندىلىرىدىن تەۋبىنى قوبۇل قىلىدۇ، يامان ئىشلارنى ئەپۇ قىلىدۇ، قىلىۋاتقان ئىشىڭلارنى بىلىپ تۇرىدۇ⁽²⁵⁾. ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلارنىڭ دۇئاسىنى اللہ ئىجابەت قىلىدۇ، (كامالى) بەزىلىدىن ئۇلارغا ساۋابىنى زىيادە بېرىدۇ، كاپىرلار قاتتىق ئازابقا دۇچار بولىدۇ⁽²⁶⁾. ئەگەر اللہ بەندىلىرىنىڭ رىزقىنى كەڭ قىلسا، ئۇلار ئەلۋەتتە زېمىندا پىتتە - پاسات تېرىيتتى. لېكىن اللہ خالىغان نەرسىنى ئۆلچەم بىلەن چۈشۈرىدۇ، اللہ ھەقىقەتەن بەندىلىرىنىڭ (ئەھۋالىدىن) تولۇق خەۋەرداردۇر، (ئۇنى) كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر⁽²⁷⁾. ئۇلار (يامغۇرنىڭ يېغىشىدىن ئۈمىدسىزلەنگەندىن كېيىن) اللہ يامغۇر ياغدۇرۇپ بېرىدۇ، رەھمىتىنى ياپىدۇ، اللہ (ھەممىنىڭ) ئىگىسىدۇر، مەدھىيىگە لايىقتۇر⁽²⁸⁾.

اللہ تائالانىڭ تەۋبىنى قوبۇل قىلىدىغانلىقى ۋە دۇئانى ئىجابەت قىلىدىغانلىقى توغرىسىدا

اللہ تائالا بۇ ئايەتتە ئەگەر بەندىلەر گۇناھلىرىغا تەۋبە قىلىپ اللہ تائالاغا قايتسا، اللہ ئۇلارنىڭ تەۋبىلىرىنى قوبۇل قىلىش بىلەن بىرگە ئۇلارغا ئېھسان قىلىدىغانلىقىنى بايان قىلىدۇ. اللہ تائالا ئۆز لۇتپى ۋە مەرھەمەتى بىلەن ئۇلارنىڭ يامان ئىشلىرىنى ئەپۇ قىلىدۇ، كەچۈرىدۇ، ئەيىبلىرىنى ياپىدۇ. گۇناھلىرىنى مەغپىرەت قىلىدۇ. اللہ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿كىمكى بىرەر يامانلىق ياكى ئۆزىگە بىرەر زۇلۇم قىلىپ قويۇپ، ئاندىن اللہ دىن مەغپىرەت تەلەپ قىلسا، ئۇ اللە نىڭ مەغپىرەت قىلغۇچى، ناھايىتى مېھرىبان ئىكەنلىكىنى كۆرىدۇ﴾⁽¹⁾.

ئىمام مۇسلىم، ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلغان: «بەندە اللہ تائالاغا تەۋبە قىلغان ۋاقتتا، اللہ تائالا بەندىنىڭ تەۋبىسىدىن مۇنداق بىر ئادەمنىڭ خۇشاللىقىدىن بەكرەك خۇشال بولىدۇ. سىلەرنىڭ بىرىڭلار بىر چۆل باياۋاندا سەپەر قىلىۋېتىپ يۈك - تاقى، ئوزۇق - تولۇكى ئارتىلغان ئۇلغىنى يۈتتۈرۈپ قويىدۇ، ئۇ ئادەم ئۇلغىنى تېپىۋېلىشتىن ئۈمىدىنى ئۈزۈپ، بىر دەرەخنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئۇنىڭ سايسىسىدە يېنىچە ياتىدۇ. ئۇ ئۇلغىنىڭ تېپىلىشىدىن پۈتۈنلەي ئۈمىدىنى ئۈزۈپ تۇرغان بىر پەيتتە ئۇنىڭ ئۇلۇغى تويۇقسىزلا پەيدا بولۇپ ئۇنىڭ يېنىدا تۇرىدۇ. ئۇ ئۇنىڭ نۇقتىسىدىن تۇتقان ھالدا قاتتىق خۇشال بولۇپ كەتكەنلىكىدىن: «ئى اللہ! سەن مېنىڭ بەندەم، مەن سېنىڭ پەرۋەردىگارىڭ دەپ تاشلايدۇ» ئۇ ئادەم قاتتىق خۇشال بولۇپ كەتكەنلىكىدىن سۆزدە خاتالىشىدۇ».

زۆھرى اللہ تائالانىڭ ﴿اللہ بەندىلىرىدىن تەۋبىنى قوبۇل قىلىدۇ﴾ دېگەن ئايىتى ھەققىدە ئەبۇھۇرەيرەدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «اللہ تائالا بەندىنىڭ تەۋبىسىدىن سىلەرنىڭ بىرىڭلار ئۇسسۇزلۇقتىن ئۆلۈپ كېتىشتىن قورققان ئورۇندا، يۈتتۈرۈپ قويغان ئۇلغىنى تېپىۋالغان چاغدىكى خۇشاللىقىدىن بەكرەك خۇشال بولىدۇ».

(1) سۈرە نىسا 110 - ئايەت.

ھەممە ئىبنى ھارس مۇنداق دەيدۇ: ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مەلۇم بىر ئايال بىلەن گۇناھ قىلغان، ئاندىن ئۇ ئايالنى نىكاھقا ئالغان ئادەم ھەققىدە سورالدى. ئىبنى مەسئۇد: «كېرەك يوق» دېدى، ۋە: ﴿اللَّهُ بهندىلىرىدىن تەۋبىنى قوبۇل قىلىدۇ﴾ دېگەن ئايەتنى ئوقۇپ بەردى. ﴿يامان ئىشلارنى ئەپۇ قىلىدۇ﴾ يەنى اللە تائالا بۇرۇنقى يامان ئىشلارنى ئەپۇ قىلىدۇ، كەلگۈسىدىكى تەۋبىنى قوبۇل قىلىدۇ. ﴿قىلىۋاتقان ئىشىڭلارنى بىلىپ تۇرىدۇ﴾ يەنى اللە تائالا سىلەرنىڭ قىلغان بارلىق قىلمىشلىرىڭلارنى ۋە سۆزلىرىڭلارنى بىلىپ تۇرغۇچىدۇر، شۇنداق تۇرۇقلۇق تەۋبە قىلغان كىشىنىڭ تەۋبىسىنى قوبۇل قىلىدۇ.

﴿ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلارنىڭ دۇئاسىنى اللە ئىجابەت قىلىدۇ﴾ سۈدى ۋە ئىبنى جەرىر بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: اللە تائالا ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىگە، ئەھلىلىرىگە ۋە ئۇرۇق - تۇغقانلىرىغا قىلغان دۇئاسىنى ئىجابەت قىلىدۇ.

﴿كامالى﴾ پەزىلىدىن ئۇلارغا ساۋابىنى زىيادە بېرىدۇ﴾ يەنى ئۇلارنىڭ دۇئاسىنى ئىجابەت قىلىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ساۋابىنى زىيادە بېرىدۇ. قەتادە، ئىبراھىم نەخەئى لەخمىنىڭ اللە تائالانىڭ ﴿ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلارنىڭ دۇئاسىنى اللە ئىجابەت قىلىدۇ﴾ دېگەن ئايىتى ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: اللە تائالا ئۇلارنىڭ توغقانلىرىغا شاپائەت قىلىشقا ئىزنى بېرىدۇ. ﴿كامالى﴾ پەزىلىدىن ئۇلارغا ساۋابىنى زىيادە بېرىدۇ﴾ يەنى اللە تائالا ئۇلارغا توغقانلىرىنىڭ تۇغقانلىرىغا شاپائەت قىلىشقا ئىزنى بېرىدۇ.

﴿كاپىرلار قاتتىق ئازابقا دۇچار بولىدۇ﴾ اللە مۆمىنلەرنى ۋە ئاقىۋەتتە ئۇلارغا بېرىلىدىغان ساۋابىنى تىلغا ئېلىش بىلەن بىرگە، كاپىرلارنى ۋە ئۇلارنىڭ قىيامەت كۈنى ئۇلاردىن ھېساب ئېلىشقا ۋەدە قىلغان كۈندە قاتتىق دەرتلىك ۋە ئەلەملىك ئازابقا دۇچار بولىدىغانلىقىنى تىلغا ئالدى.

رىزىقنى كەڭ قىلماسلىقنىڭ ھېكمىتى توغرىسىدا

﴿ئەگەر اللە بەندىلىرىنىڭ رىزىقىنى كەڭ قىلسا، ئۇلار ئەلۋەتتە زېمىندا پىنتە - پاسات تېرىپىتى﴾ يەنى ئەگەر اللە تائالا ئۇلارغا ئۇلارنىڭ ھاجىتىدىن يۇقىرى رىزىق بەرسە، ئۇ ئۇلارنى ئەلۋەتتە پىنتە - پاسات تېرىشقا، ھەددىدىن ئېشىپ بىر - بىرىگە تەكەببۇرلۇق ۋە چوڭچىلىق قىلىشقا ئېلىپ بارغان بولاتتى.

﴿لېكىن اللە خالىغان نەرسىنى ئۆلچەم بىلەن چۈشۈرىدۇ، اللە ھەقىقەتەن بەندىلىرىنىڭ (ئەھۋالىدىن) تولۇق خەۋەرداردۇر، (ئۇنى) كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر﴾ يەنى اللە تائالا ئۇلارغا پايدىلىق بولغان نەرسىلەردىن ئۆزى خالىغان نەرسىنى رىزىق قىلىپ بېرىدۇ. اللە تائالا بۇنى بىلىدۇ، اللە تائالا بايلىققا لايىق بولغان كىشىنى باي قىلىدۇ، پېقىرلىققا لايىق بولغان كىشىنى پېقىر قىلىدۇ.

﴿ئۇلار (يامغۇرنىڭ يېغىشىدىن ئۈمىدسىزلەنگەندىن كېيىن) اللە يامغۇر ياغدۇرۇپ بېرىدۇ﴾ يەنى ئىنسانلار يامغۇرنىڭ يېغىشىدىن ئۈمىدسىزلەنگەندىن كېيىن، اللە تائالا ئۇلارغا ئۇلارنىڭ يامغۇرغا ھاجىتى چۈشكەن پەيتتە يامغۇر ياغدۇرۇپ بېرىدۇ. بۇ ھەقتە اللە تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿ھالبۇكى، ئۇلار يامغۇر يېغىشتىن بۇرۇن ھەقىقەتەن ئۈمىدسىزلىنىپ كەتكەن ئىدى﴾⁽¹⁾.

﴿رەھمىتىنى ياپىدۇ﴾ يەنى شۇ ئورۇندىكى، شۇ جايدىكى بارلىق مەۋجۇد بولۇپ تۇرغان نەرسىگە اللە تائالانىڭ يامغۇردىن ئىبارەت رەھمىتى ئومۇميۈزلۈك بولىدۇ. قەتادە مۇنداق دەيدۇ: بىزگە ئېيتىلىشىچە،

(1) سۈرە رۇم 49 - ئايەت.

بىر ئادەم ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا: ئى مۆمىنلەرنىڭ خەلىپىسى! قورغاقچىلىق ئاپىتى يۈز بەردى، كىشىلەر يامغۇردىن ئۈمىدىنى ئۈزدى، دېگەندە، ئۆمەر ئىبنى خەتتاب: سىلەرگە ئاللا تائالا يامغۇر ياغدۇرۇپ بېرىدۇ، دېگەن. ئاندىن ﴿ئۇلار﴾ يامغۇرنىڭ يېغىشىدىن ئۈمىدسىزلەنگەندىن كېيىن) ئاللا يامغۇر ياغدۇرۇپ بېرىدۇ. رەھىمىتىنى ياپىدۇ، ئاللا ھەممىنىڭ ئىگىسىدۇر. مەدھىيەگە لايىقتۇر﴾ دېگەن ئايەتنى ئوقۇغان. يەنى ئاللا تائالا ئىنسانلارغا دۇنيا - ئاخىرەتتە پايدىلىق بولغان نەرسىنى ئۆزى خالىغان شەكىلدە ئىدارە قىلغۇچىدۇر. ئاللا تائالا بەلگىلىگەن ۋە قىلغان بارلىق ئىشنىڭ ئاقىۋىتىدە مەدھىيەگە لايىقتۇر.

* * * * *

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا مِنْ دَابَّةٍ ۖ وَهُوَ عَلَىٰ جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَاءُ قَدِيرٌ ﴿٦٠﴾ وَمَا أَصْبَحُكُمْ مِنْ مَّصِيْبَةٍ فِيمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ ﴿٦١﴾ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ ۗ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٦٢﴾

ئاسمانلارنىڭ، زېمىننىڭ يارىتىلىشى ۋە ئۇ ئىككىسىدە جاندارلارنىڭ يېيىلىشى ئاللا نىڭ (قۇدرىتىنىڭ) دەلىللىرىدىندۇر، ئاللا ئەگەر خالىسا، ئۇلارنى جەمئىي قىلىشقا قادىردۇر⁽²⁹⁾. سىلەرگە (يەنى جېنىڭلار ياكى مېلىڭلارغا) ھەرقانداق بىر مۇسەبەت يەتسە، ئۇ سىلەرنىڭ قىلغان گۇناھىڭلار تۈپەيلىدىن كەلگەن بولىدۇ، ئاللا نۇرغۇن گۇناھىڭلارنى ئەپۈ قىلىدۇ (ئەپۈ قىلمايدىغان بولسا، بالا ۋە مۇسەبەتتىن ھېچ قۇتۇلماس ئىدىڭلار)⁽³⁰⁾. (ئى مۇشرىكلار!) سىلەر زېمىندا ئاللا نىڭ ئازابىدىن قېچىپ قۇتۇلالمايسىلەر، سىلەرگە ئاللا دىن باشقا ھېچ ئىكە ۋە مەدەتكار يوق⁽³¹⁾.

ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى يارىتىش ئاللا تائالا نىڭ دەلىللىرىدىن ئىكەنلىكى توغرىسىدا

﴿ئاسمانلارنىڭ، زېمىننىڭ يارىتىلىشى ۋە ئۇ ئىككىسىدە جاندارلارنىڭ يېيىلىشى ئاللا نىڭ (قۇدرىتىنىڭ) دەلىللىرىدىندۇر﴾ يەنى ئاللا تائالانىڭ كاتتىلىقىنى، قۇدرىتىنىڭ بۈيۈكلۈكىنى ۋە غالىب پادىشاھ ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدىغان دەلىللەردىندۇر. ئاللا تائالا ئاسمانلاردا ۋە زېمىندا جانلىقلارنى ياراتتى. بۇ جانلىقلار پەرىشتىلەرنى، ئىنسانلارنى، جىنلارنى ۋە باشقا ھايۋانلارنى، ئۇلارنىڭ ھەر خىل شەكىللىرىنى، ھەر خىل رەڭدىكىلىرىنى، ھەر خىل تىللىقلىرىنى، ھەر خىل تەبىئەتتىكىلىرىنى، ھەر خىل جىنىستىكىلىرىنى ۋە تۈردىكىلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئاللا تائالا ئۇلارنى ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ ئەتراپىغا تارقاتتى. مۇشۇنداق تۇرۇقلۇق ﴿ئاللا ئەگەر خالىسا، ئۇلارنى جەمئىي قىلىشقا قادىردۇر﴾ يەنى ئاللا تائالا قىيامەت كۈنى ئىلگىرىكىلەرنى، كېيىنكىلەرنى ۋە باشقا مەخلۇقاتلارنى بىر تۈزلەڭلىككە يىغىدۇ، ئۇلارنى چاقىرغۇچى سۆزىنى ئۇلارغا ئاڭلىتىپ تۇرىدۇ. كۆزلەر كۆرىدۇ، ئاللا تائالا ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئادالەت ۋە ھەق بىلەن ھۆكۈم چىقىرىدۇ.

مۇسەبەتلەرنىڭ سەۋەبى ئاسىيلىقتىن ئىبارەت ئىكەنلىكى توغرىسىدا

﴿سىلەرگە (يەنى جېنىڭلار ياكى مېلىڭلارغا) ھەرقانداق بىر مۇسەبەت يەتسە، ئۇ سىلەرنىڭ قىلغان گۇناھىڭلار تۈپەيلىدىن كەلگەن بولىدۇ﴾ يەنى ئىنسانلار! سىلەرگە ھەر قانداق بىر مۇسەبەت يەتسە، ئۇ چوقۇم سىلەرنىڭ ئىلگىرى قىلغان گۇناھىڭلارنىڭ شۇملۇقىدىن كەلگەن بولىدۇ.

﴿اللَّهُ نُرغۇن گۇناھىڭلارنى ئەپۇ قىلىدۇ (ئەپۇ قىلمايدىغان بولسا، بالا ۋە مۇسبەتتىن ھېچ قۇتۇلماس ئىدىڭلار)﴾ يەنى اللہ تائالا سىلەرنىڭ نۇرغۇن گۇناھىڭلار ئۈچۈن جازالىمايدۇ، بەلكى ئۇنى ئەپۇ قىلىدۇ. بۇ ھەقتە اللہ تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿ئەگەر اللہ ئىنسانلارنى ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرى تۈپەيلىدىن جازالايدىغان بولسا، يەر يۈزىدە ھېچبىر جان ئىگىسىنى قويىمىغان بولاتتى﴾⁽¹⁾.

ئىمام ئەھمەد، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «مېنىڭ جېنىم ئىلكىدە بولغان زات اللہ بىلەن قەسەم قىلمەنكى، ئەگەر مۆمىنلەر بىرەر ئاپەت، ساقايىما كېسەل، غەم - قايغۇ، كۆڭۈلسىزلىك يەتسە اللہ ئۇنىڭ بىلەن ئۇ ئادەمنىڭ خاتالىقلىرىنى ئۆچۈرىدۇ. ھەتتا ئۇ ئادەمگە سانجىلىغان بىر تال تىكەن ئۈچۈنمۇ ئۇنىڭ خاتالىقى ئۆچۈرۈلىدۇ». ئىمام ئەھمەد، ئەبۇسۇفياننىڭ ئوغلى مۇئاۋىيەدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «مۆمىننىڭ بەدىنىگە ئازار بېرىدىغان بىرەر نەرسە يەتسە، ئۇنىڭ بىلەن اللہ ئۇ ئادەمنىڭ گۇناھلىرىنى ئۆچۈرىدۇ».

ئىمام ئەھمەد، ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئەگەر بەندىنىڭ گۇناھلىرى كۆپىيىپ كېتىپ ئۇنىڭ گۇناھلىرىنى ئۆچۈرىدىغان ياخشى ئەمەلى بولمىسا، اللہ تائالا ئۇنىڭ گۇناھلىرىنى ئۆچۈرۈش ئۈچۈن ئۇنى كۆڭۈلسىزلىكنى يەتكۈزۈش ئارقىلىق سىنايدۇ».

* * * * *

وَمِنْ آيَاتِهِ الْجَوَارِ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَمِ ﴿٣٢﴾ إِنْ يَشَأْ يُسْكِنِ الرِّيحَ فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ عَلَى ظَهْرِهِ ؕ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٣٣﴾ أَوْ يُوقَهُنَّ بِمَا كَسَبْنَ وَيَعْفُ عَنْ كَثِيرٍ ﴿٣٤﴾ وَيَعْلَمَ الَّذِينَ نَجَّدُوا لَوْ أَنَّ آيَاتِنَا مَا هُمْ مِنْ حَيْصٍ ﴿٣٥﴾

دېڭىزدا قاتنىغۇچى تاغدەك كېمىلەر اللہ نىڭ قۇدرىتىنىڭ دەلىللىرىدىندۇر⁽³²⁾. ئەگەر اللہ خالىسا، شامالنى توختىتىۋېتىدۇ - دە، كېمىلەر دېڭىزنىڭ ئۈستىدە توختاپ قالىدۇ، بۇنىڭدا (قاتتىقلىقتا) سەۋر قىلغۇچى، (كەڭچىلىكتە) شۈكۈر قىلغۇچى ھەر مۆمىن ئۈچۈن نۇرغۇن ئىبىرەتلەر بار⁽³³⁾. ياكى اللہ خالىسا، ئىچىدىكى كىشىلەرنىڭ قىلغان گۇناھلىرى تۈپەيلىدىن كېمىلەرنى (بوران بىلەن) ھالاك قىلىدۇ، اللہ نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ گۇناھلىرىنى ئەپۇ قىلىدۇ⁽³⁴⁾. بىزنىڭ ئايەتلىرىمىز ئۈستىدە مۇجادىلە قىلىدىغانلار ئۆزلىرىگە اللہ نىڭ ئازابىدىن قېچىپ قۇتۇلىدىغان جاي يوق ئىكەنلىكىنى بىلىدۇ⁽³⁵⁾.

كېمىلەرنىڭ اللہ تائالانىڭ قۇدرىتىنىڭ دەلىللىرىدىن ئىكەنلىكى توغرىسىدا

بۇ ئايەتتە اللہ تائالا مۇنداق دەيدۇ: اللہ تائالانىڭ ئۆزىنىڭ بۇيرۇقى بىلەن دېڭىزنى ئۇنىڭدا قاتنىغۇچى تاغدەك كېمىلەرنىڭ راۋان يۈرۈشى ئۈچۈن بويسۇندۇرۇشى، اللہ تائالانىڭ يۈكسەك قۇدرىتىنى ۋە پادىشاھلىقنى كۆرسىتىدىغان دەلىللىرىدىندۇر. مۇجاھىد، ھەسەن، سۇددى ۋە زەھھاك قاتارلىقلار: دېڭىزدىكى بۇ كېمىلەر خۇددى قورۇقلۇقتىكى تاغلارغا ئوخشايدۇ دېدى.

(1) سۈرە فاتىر 45 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

﴿ئەگەر ئاللاھ خالىسا، شامالنى توختىتىۋېتىدۇ - دە﴾ يەنى ئاللاھ تائالا خالىسا، دېڭىزدىكى كېمىلەرنى ماڭدۇرىدىغان شامالنى توختىتىۋېتىدۇ - دە، كېمىلەر ھەرىكەتتىن توختاپ، يا ئالدىغا يا ئارقىغا ماڭالماي بەلكى سۇ ئۈستىدە جىم تۇرۇپ قالىدۇ.

﴿بۇنىڭدا (قاتتىقلىقتا) سەۋر قىلغۇچى، (كەڭچىلىكتە) شۈكۈر قىلغۇچى ھەر مۆمىن ئۈچۈن نۇرغۇن ئىبەرەتلەر بار﴾ يەنى ئاللاھ تائالانىڭ دېڭىزنى بۇيسۇندۇرۇشىدا، ئىنسانلارنىڭ سەپەر قىلىشى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ ھاجىتىگە ئۆلچەملىك ھالدا شامال چىقىرىپ كېمىلەرنى ماڭدۇرۇشىدا قاتتىقلىقتا سەۋر قىلغۇچى، كەڭچىلىكتە شۈكۈر قىلغۇچى ھەر بىر مۆمىن ئۈچۈن ئەلۋەتتە ئاللاھ تائالانىڭ ئىنسانلارغا بەرگەن نېمەتلىرىنى كۆرسىتىدىغان دەلىللەر بار.

﴿ياكى ئاللاھ خالىسا، ئىچىدىكى كىشىلەرنىڭ قىلغان گۇناھلىرى تۈپەيلىدىن كېمىلەرنى (بوران بىلەن) ھالاك قىلىدۇ﴾ يەنى ئاللاھ تائالا ئەگەر خالىسا، كېمىلەرگە ئولتۇرغان كىشىلەرنىڭ گۇناھلىرى تۈپەيلىدىن كېمىلەرنى سۇغا غەرق قىلىدۇ.

﴿ئاللاھ نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ گۇناھلىرىنى ئەپۇ قىلىدۇ﴾ يەنى ئاللاھ تائالا ئەگەر ئۇلارنىڭ بارلىق گۇناھلىرىدىن ھېساب ئالسا، ئەلۋەتتە دېڭىزدىكى ھەممە ئادەمنى ھالاك قىلاتتى، ئاللاھ تائالا ئۇلاردىن نۇرغۇنلىرىنىڭ گۇناھلىرىنى ئەپۇ قىلدى.

بەزى تەپسىر ئالىملىرى ئاللاھ تائالانىڭ ﴿ياكى ئاللاھ خالىسا، ئىچىدىكى كىشىلەرنىڭ قىلغان گۇناھلىرى تۈپەيلىدىن كېمىلەرنى (بوران بىلەن) ھالاك قىلىدۇ﴾ دېگەن ئايىتىدە توختىتىلىپ مۇنداق دېدى: ئەگەر ئاللاھ تائالا خالىسا، قاتتىق سوغۇق بوران چىقارغان بولاتتى، بوران كېمىلەرنى تۈز يۆلۈنۈشىدىن قايدۇرۇپ، ئوڭ ياكى سول تەرەپكە ئېلىپ قاچقان بولاتتى. شۇنىڭ بىلەن كېمىلەر مەقسەت قىلغان نىشان تەرەپكە يۈرەلمەيتتى. بۇ ئايەت كېمىلەرنىڭ مۇشۇنداق ئەھۋالدا ھالاك بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ، بۇ ئىلگىرىكى ئايەتنىڭ مەزمۇنىغا تامامەن ئۇيغۇندۇر. چۈنكى، ئەگەر ئاللاھ تائالا شامالنى توختاتسا، كېمىلەر توختاپ قالىدۇ، ئەگەر شامالنى كۆچەيتىۋەتسە، كېمىلەرنى ئۆرۈپ ھالاك قىلىدۇ. لېكىن ئاللاھ بەندىلىرىگە كۆيۈمچان ۋە مەرھەمەتلىك بولغانلىقى ئۈچۈن، خۇددى يامغۇرنى يېتەرلىك مىقداردا ياغدۇرۇپ بەرگىنىدەك، شامالنىمۇ ھاجەتكە چۈشلۈك چىقىرىدۇ. ئەگەر ئاللاھ تائالا يامغۇرنى ناھايىتى كۆپ ياغدۇرسا، ئەلۋەتتە بىنالارنى ۋەيران قىلغان بولاتتى. ئەگەر ئاز ياغدۇرسا، زىرائەتلەر، مېۋىلىك دەرەخلەر ئۆسمىگەن بولاتتى. ئاللاھ تائالا مىسىر يۇرتلىرىغا ئوخشىغان يۇرتلارغا باشقا يەردىن ئېقىپ كېلىدىغان سۇ بەردى، شۇڭا ئۇلارنىڭ يامغۇرغا ھاجىتى يوق.

﴿بىزنىڭ ئايەتلىرىمىز ئۈستىدە مۇجادىلە قىلىدىغانلار ئۆزلىرىگە ئاللاھ نىڭ ئازابىدىن قېچىپ قۇتۇلىدىغان جاي يوق ئىكەنلىكىنى بىلىدۇ﴾ يەنى ئۇلارغا بىزنىڭ ئازاب - ئوقۇبىتىمىزدىن پاناھلىنىدىغان جاي يوق، ئۇلار ھەقىقەتەن بىزنىڭ قۇدرىتىمىز بىلەن جازاغا تارتىلغۇچىلاردۇر.

* * * * *

فَمَا أوتَيْتُمْ مِّن شَيْءٍ فَمَتَّعُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَمَا عِندَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَى لِلَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٤٢﴾ وَالَّذِينَ مَجْتَنِبُونَ كَبِيرَ ٱلْإِثْمِ وَٱلْفَوَاحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ ﴿٤٣﴾ وَالَّذِينَ

أَسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣٦﴾ وَالَّذِينَ إِذَا
أَصَابَهُمْ الْكِبَالُ هُمْ يَنْتَصِرُونَ ﴿٣٧﴾

(دۇنيانىڭ نېمەتلىرىدىن) سىلەرگە بېرىلگەن ھەر قانداق نەرسە دۇنيا تىرىكچىلىكىدە پايدىلىنىدىغان نەرسىلەردۇر، ئىمان ئېيتقان، پەرۋەردىگارىغا تەۋەككۈل قىلىدىغان كىشىلەرگە، گۇناھى كەبىرلەردىن، قەبىھ ئىشلاردىن ساقلانغۇچىلارغا، دەرغەزەپ بولغانلىرىدا كەچۈرەلەيدىغانلارغا، پەرۋەردىگارىنىڭ دەۋىتىگە ئاۋاز قوشالايدىغانلارغا، نامازنى (تەئىدىل ئەركان بىلەن) ئۆتەيدىغانلارغا، ئىشلىرىنى مەسلىھەت بىلەن قارار قىلىدىغانلارغا، بىز رىزىق قىلىپ بەرگەن نەرسىلەردىن سەدىقە قىلىدىغانلارغا، ئۇچرىغان زۇلۇمغا قارشى تۇرالايدىغانلارغا، ئاللاھنىڭ ھۇزۇرىدىكى ساۋاب تېخىمۇ ياخشىدۇر، تېخىمۇ باقىدۇر ﴿36-39﴾.

ئاللاھ تائالانىڭ دەرگاھىدىكى نازۇ - نېمەتلەرگە لايىق بولىدىغان كىشىلەرنىڭ سۈپەتلىرى

توغرىسىدا

ئاللاھ تائالانىڭ، دۇنيا تىرىكچىلىكىنىڭ ۋە ئۇنىڭ زىننەتلىرىنىڭ تولىمۇ ئەرزىمەس نەرسە ئىكەنلىكىنى، دۇنيانىڭ گۈل - چېچەكلىرى ۋە نازۇ - نېمەتلىرىنىڭ تۈگەپ كېتىدىغانلىقىنى بۇ ئايىتى ئىپادىلەيدۇ: ﴿دۇنيانىڭ نېمەتلىرىدىن﴾ سىلەرگە بېرىلگەن ھەر قانداق نەرسە دۇنيا تىرىكچىلىكىدە پايدىلىنىدىغان نەرسىلەردۇر﴾ يەنى قانچىلىك مال - دۇنياغا ئېرىشكەنلىكىڭلاردىن ۋە توپلىغىنىڭلاردىن قەتئىينەزەر ئۇنىڭ بىلەن مەغرۇرلىنىپ كەتمەڭلار. ئۇ پەقەت دۇنيا تىرىكچىلىكىدە پايدىلىنىدىغان نەرسىلەردىن ئىبارەتتۇر خالاس. بۇ دۇنيا ئەرزىمەس، چوقۇم تۈگەپ يوقىلىدىغان بىر دۇنيادۇر. ﴿ئاللاھنىڭ ھۇزۇرىدىكى ساۋاب تېخىمۇ ياخشىدۇر، تېخىمۇ باقىدۇر﴾ يەنى ئاللاھ تائالانىڭ ساۋابى دۇنيادىن ياخشىدۇر، ئۇ مەڭگۈ باقىدۇر، پانىي دۇنيانى باقىي دۇنيانىڭ ئالدىغا قويماڭلار، ئاللاھ تائالانىڭ ھۇزۇرىدىكى بۇ كاتتا ساۋاب ۋە مەڭگۈلۈك ھايات تۆۋەندىكى ئايەتلەردە تىلغا ئېلىنغان كىشىلەرگە مەنسۇپتۇر.

﴿ئىمان ئېيتقان﴾ يەنى ئىمان ئېيتىپ دۇنيانىڭ لەززەتلىرىنى تەرك ئېتىشتە سەۋر قىلغانلارغا، ﴿پەرۋەردىگارىغا تەۋەككۈل قىلىدىغان كىشىلەرگە﴾ يەنى ئۇلار پەرز ئىبادەتلەرنى ئادا قىلىشتا، ھارام قىلىنغان نەرسىلەرنى تاشلاشتا سەۋرچان بولۇشىغا ئاللاھ تائالانىڭ ياردەم قىلىشى ئۈچۈن، ئاللاھ تائالاغا تەۋەككۈل قىلىدىغانلارغا، ﴿گۇناھى كەبىرلەردىن، قەبىھ ئىشلاردىن ساقلانغۇچىلارغا﴾ بىز ھەقىقەتەن سۈرە ئەتراپتا گۇناھى كەبىرلەر، قەبىھ ئىشلار ھەققىدە سۆزلىگەن ئىدۇق.

﴿دەرغەزەپ بولغانلىرىدا كەچۈرەلەيدىغانلارغا﴾ يەنى ئۇلارنىڭ ئېسىل خىسلەتلىرى ئۆزلىرىگە يامانلىق قىلغان كىشىلەرنى كەچۈرۈشنى ۋە ئەپۈ قىلىشنى تەلەپ قىلىدۇ. ئۇلارنىڭ ئېسىل خىسلەتلىرى ئىنسانلاردىن ئوچ ئالماسلىقتۇر. ئىمام بۇخارى مۇنداق بىر ھەدىسنى رىۋايەت قىلغان: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاللاھ تائالانىڭ چەكلىمىلىرى تاجاۋۇزغا ئۇچرىمايدىغانلا بولسا، ئۆزىنىڭ شەخسى مەنپەئەتى ئۈچۈن ھەرگىز ئوچ ئالمايتتى».

﴿پەرۋەردىگارنىڭ دەۋىتىگە ئاۋاز قوشالايدىغانلارغا﴾ يەنى ئۇلار ئاللاھ تائالانىڭ پەيغەمبەرلىرىگە ئەگىشىدۇ، ئاللاھ تائالانىڭ بۇيرۇقىغا ئىتائەت قىلىدۇ، مەنىنى قىلغان ئىشلاردىن ياندىۇ. ﴿نامازنى (تەئىدىل ئەركان بىلەن) ئۆتەيدىغانلارغا﴾ يەنى ناماز ئاللاھ تائالاغا قىلىنىدىغان ئىبادەتلەرنىڭ ئەڭ چوڭىدۇر. ﴿ئىشلىرىنى مەسلىھەت بىلەن قارار قىلىدىغانلارغا﴾ يەنى ئۇلار ئۆز قارارلىرىنىڭ توغرا بولۇشى ئۈچۈن «ئۇرۇشلار ۋە باشقا چوڭ ئىشلاردا ھېچ بىر ئىشنى مەسلىھەت قىلماستىن كەسكىن قارار چىقارمايدۇ.

بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئىشتا ئۇنىڭ بىلەن كېڭەشكىن﴾⁽¹⁾ شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلارنىڭ كۆڭۈللىرىنىڭ خاتىرجەم بولۇشى ئۈچۈن ئۇرۇشلاردا ۋە باشقا چوڭ ئىشلاردا ئۇلارغا مەسلىھەت سالاتتى. شۇنداقلا ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ خەنجەر زەربىسىدىن ۋاپات بولۇش ئالدىدا تۇرغاندا ئۆزىدىن كېيىنكى خەلىپە سايلاش ئىشىنى ئالتە كىشىلىك كېڭەش ئەزالىرىنىڭ قارار قىلىشىغا تاپشۇرغان، ئۇلار ئوسمان، ئەلى، تەلھە، زۇبەير، سەئىد ۋە ئابدۇراھمان ئىبنى ئەۋق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇلار ئىدى. بۇ ساھابىلارنىڭ ھەممىسى ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ خەلىپە قىلىشىنى ماقۇل كۆرگەن ۋە قارار قىلغان ئىدى.

﴿بىز رىزىق قىلىپ بەرگەن نەرسىلەردىن سەدىقە قىلىدىغانلارغا﴾ بۇ ئاللاھ تائالانىڭ بەندىلىرىگە ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىگە بولغان تۇغقانچىلىق ۋە خوشنىدارچىلىقنىڭ يىراق - يېقىنلىقىغا قاراپ ياخشىلىق قىلىشتىن ئىبارەتتۇر.

﴿ئۇچرىغان زۇلۇمغا قارشى تۇرالايدىغانلارغا﴾ يەنى ئۇلاردا ئۆزلىرىگە زۇلۇم قىلغان ۋە تاجاۋۇز قىلغان كىشىلەر ئۈستىدىن غەلبە قازىنىدىغان كۈچ - قۇۋۋەت بار. ئۇلار ئاجىزلاردىن، خارلاردىن ئەمەس، بەلكى ئۇلار ئۆزلىرىگە تاجاۋۇز قىلغان كىشىدىن ئىنتىقام ئېلىشقا قادىردۇر. ئۇلار شۇنداق تۇرۇقلۇق، ئۆچ ئېلىشقا پۇرسەت كەلگەندە ئەپۈ قىلىدۇ. بۇ ھەقتە يۈسۈپ ئەلەيھىسسالام ئۆز توغقانلىرىغا مۇنداق دېگەن: ﴿بۈگۈن سىلەر ئەيىبلەشكە ئۇچرىمايسىلەر، ئاللاھ سىلەرنى كەچۈرسۇن﴾⁽²⁾ يۈسۈپ ئەلەيھىسسالام قېرىنداشلىرىنىڭ ئۆزىگە قىلغان يامان قىلمىشلىرى ئۈچۈن ئۇلارنى جازالاش پۇرسىتى كەلگەندە، ئۇلارغا شۇنداق دېگەن ئىدى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالاممۇ 80 نەپەر مۇشەرىكىنى ئەپۈ قىلغان ئىدى. ئۇلار ھۈدەيبىيە يىلى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ئۆلتۈرۈشنى قەست قىلىپ، تەئىم تېغىدىن باستۇرۇپ چۈشكەن ئىدى. ئۇلارنى ئەسىر ئالغاندا، ئۇلاردىن ئىنتىقام ئېلىشقا قادىر تۇرۇقلۇق، ئۇلارنى زىيان - زەخمەتسىز قويۇپ بېرىپ ياخشىلىق قىلغان ئىدى. شۇنداقلا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام غەۋرەس ئىبنى ھارىسنى ئەپۈ قىلدى. ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇخلاۋاتقاندا، ئۇنى تۇيدۇرماي ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قىلىچىنى ئاستا سۇغاردى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئويغىنىپ قارىسا، قىلىچى ئۇنىڭ قولىدا يالغۇچلانغان ھالدا تۇراتتى. ئۇنى بىر كۈچ توستى، قىلىچ قولىدىن چۈشۈپ كەتتى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قىلىچنى قولىغا ئالدى ۋە ساھابىلارنى چاقىردى. ئاندىن ئۇلارغا بولغان ئىشنى سۆزلەپ بەردى. ئۇ ئۇنىڭ گۇناھىنى ئەپۈ قىلىپ ساھابىلارغا ئۇنى قويۇپ بېرىشكە بۇيرۇدى. بۇ ھەقتە ھەدىسلەر ۋە ساھابىلارنىڭ ئىش ئىزلىرى ناھايىتى كۆپتۇر.

* * * * *

(1) سۈرە ئال ئىمران 159 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

(2) سۈرە يۈسۈپ 92 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

وَجَزَاؤًا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا ۗ فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ ۗ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿٤١﴾
 وَلَمَنْ أَنْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُولَئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِّنْ سَبِيلٍ ﴿٤٢﴾ إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ
 النَّاسَ وَيَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ ۗ أُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤٣﴾ وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَلِكَ
 لَمِنَ عَظَمِ الْأُمُورِ ﴿٤٤﴾

بىر يامانلىقنىڭ جازاسى شۇنىڭغا ئوخشاش بىر يامانلىقتۇر (يەنى ساڭا بىر كىشى قانچىلىك چىقىلسا، شۇنچىلىك چىقىلماي ئاشۇرۇۋەتسەڭ بولمايدۇ)، كىمكى (ئىنتىقام ئېلىشقا قادىر تۇرۇقلۇق) ئەپۇ قىلسا ۋە (ئۆزى بىلەن يامانلىق قىلغۇچىنىڭ ئارىسىنى) تۈزسە، ئۇنىڭ ئەجرىنى ئاللا بېرىدۇ، ئاللا ھەقىقەتەن زۇلۇم قىلغۇچىلارنى دوست تۇتمايدۇ⁽⁴⁰⁾. زۇلۇمغا ئۇچرىغۇچى ئادەم ئىنتىقامنى ئالسا ئۇنى ئەيىبلەشكە بولمايدۇ⁽⁴¹⁾. ئەيىبلەنمىدىغانلار پەقەت كىشىلەرگە زۇلۇم قىلىدىغان، زېمىندا ناھەق رەۋىشتە پىتنە - پاسات تېرىيدىغان ئادەملەردۇر، ئەنە شۇلار قاتتىق ئازابقا دۇچار بولىدۇ⁽⁴²⁾. كىمكى (ئەزىيەتكە) سەۋر قىلسا، (اللەنىڭ رازىلىقى ئۈچۈن) ئىنتىقام ئالمىسا، بۇ ئەلۋەتتە مەرغۇپ ئىشلاردىندۇر⁽⁴³⁾.

زالىمنى ئەپۇ قىلىش ياكى ئۇنىڭدىن ئىنتىقام ئېلىش توغرىسىدا

﴿بىر يامانلىقنىڭ جازاسى شۇنىڭغا ئوخشاش بىر يامانلىقتۇر (يەنى ساڭا بىر كىشى قانچىلىك چىقىلسا، شۇنچىلىك چىقىلماي ئاشۇرۇۋەتسەڭ بولمايدۇ)﴾ بۇ ھەقتە ئاللا تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿بىراۋ سىلەرگە قانچىلىك چىقىلسا، سىلەرمۇ ئۇنىڭغا شۇنچىلىك چىقىلىڭلار﴾⁽¹⁾ (ئەگەر (ئۆزەڭلارغا يەتكەن زىيان - زەخمەت ئۈچۈن) ئىنتىقام ئالماقچى بولساڭلار، ئۆزەڭلارغا يەتكەن زىيان - زەخمەت قانچىلىك بولسا، شۇنچىلىك ئىنتىقام ئېلىڭلار (يەنى ئاشۇرۇۋەتمەڭلار))⁽²⁾ ئاللا تائالا ئادالەتنى يولغا قويۇش ئۈچۈن قىساسنى يولغا قويدى بەندىلەرنىڭ پەزىلەتكە ئېرىشىشى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ ئۆز - ئارا ئەپۇ قىلىشىنى ياخشى ئىشلار قاتارىدا يولغا قويدى. بۇ ھەقتە ئاللا تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿كىشىنى (كىشىنى) قانداق يارىدار قىلغان بولسا شۇنداق يارىدار قىلىنىش بىلەن قىساس ئېلىنىدۇ، كىمكى (جىنايەتچىنى) ئەپۇ قىلسا (يەنى ئۇنىڭدىن قىساس ئالمىسا) بۇ ئۇنىڭ (گۇناھى) غا كەففارەت بولىدۇ﴾⁽³⁾.

﴿كىمكى (ئىنتىقام ئېلىشقا قادىر تۇرۇقلۇق) ئەپۇ قىلسا ۋە (ئۆزى بىلەن يامانلىق قىلغۇچىنىڭ ئارىسىنى) تۈزسە، ئۇنىڭ ئەجرىنى ئاللا بېرىدۇ﴾ ئۇنىڭ ئەجرى ئاللا تائالانىڭ دەرگاھىدا زايىا بولۇپ كەتمەيدۇ.

ئىمام مۇسلىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئۆزىگە يامانلىق قىلغان ئادەمنى ئەپۇ قىلغان بەندىنى ئاللا تائالا تېخىمۇ ئەزىز قىلىدۇ». ﴿ئاللا ھەقىقەتەن زۇلۇم قىلغۇچىلارنى دوست تۇتمايدۇ﴾ يەنى يامان ئىشنى ئالدىدا باشلىغان ئادەم زۇلۇم قىلغۇچى ھېسابلىنىدۇ.

(1) سۈرە بەقەرە 194 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

(2) سۈرە نەھل 126 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

(3) سۈرە مائىدە 45 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

﴿زۇلۇمغا ئۇچرىغۇچى ئادەم ئىنتىقامنى ئالسا ئۇنى ئەيىبلەشكە بولمايدۇ﴾ يەنى زۇلۇم قىلغان ئادەملەردىن ئىنتىقام ئېلىش ئۇلارغا گۇناھ بولمايدۇ. ﴿ئەيىبلىنىدىغانلار پەقەت كىشىلەرگە زۇلۇم قىلىدىغان، زېمىندا ناھەق رەۋىشتە پىتنە - پاسات تېرىيدىغان ئادەملەردۇر﴾ يەنى پەقەت گۇناھكار ۋە ئەيىبلىنىشكە تېگىشلىك كىشىلەرلا باشقا كىشىلەرگە زۇلۇم قىلىشنى ئالدى بىلەن باشلايدىغان كىشىلەردۇر.

بۇ ھەقتە ئىمام مۇسلىم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «بىر - بىرىنى تىللاشقان ئىككى كىشىنىڭ گۇناھى، زۇلۇمغا ئۇچرىغۇچى ئاشۇرۇۋېتىلگەنلا بولسا، تىللاشنى ئالدىدا باشلىغان ئادەمگە بولىدۇ».

﴿ئەنە شۇلار قاتتىق ئازابقا دۇچار بولىدۇ﴾ يەنى قاتتىق دەرتلىك ئازابقا دۇچار بولىدۇ. مۇھەممەد ئىبنى ۋاسىئىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: مەن مەككىگە كەلدىم، خەندەك ئۈستىدە كۆۋرۈك بار ئىكەن، ئۇنىڭدىن ئۆتۈپ، مەرۋان ئىبنى مەھلەبىنىڭ ئۆيىگە كەلدىم. ئۇ بەسرەنىڭ ۋالىسى ئىدى، ئۇ: ئى اللە تائالانىڭ بەندىسى! نېمە ھاجەت بىلەن كەلدىڭ؟ دېدى. مەن: مېنىڭ ھاجىتىم شۇكى، ئەگەر سەن قادر بولالساڭ، بەنى ئەدنىنىڭ بىر تۇغقىنىدەك بولساڭكەن، دېدىم. ئۇ: بەنى ئەدنىنىڭ بىر تۇغقىنى دېگىنىڭ كىم؟ دېدى. مەن: ئۇ ئەلا ئىبنى زەيياد دېگەن ئادەمدۇر، ئۇ بىر دوستىنى بىر ئىشقا مەسئۇل قىلماقچى بولۇپ، دوستىغا: ئەگەر بىر يەردە قونساڭ، ئۇچاڭ يەڭگىل (يەنى كىشىلەرنىڭ ھەققىنى ئېلىۋالماقچى ھالدا)، قورسىقىڭ ئاچ (يەنى كىشىلەرنىڭ ھەققىنى يەۋالمايدىغان ھالدا)، قولۇڭ مۇسۇلمانلارنىڭ قېنىدىن ۋە مېلىدىن پاك ھالدا قونغىن. ئەگەر سەن شۇنداق قىلساڭ، سەن ئەيىبلەنمەيسەن، دېگەن ئىكەن دېدىم.

﴿ئەيىبلىنىدىغانلار پەقەت كىشىلەرگە زۇلۇم قىلىدىغان، زېمىندا ناھەق رەۋىشتە پىتنە - پاسات تېرىيدىغان ئادەملەردۇر، ئەنە شۇلار قاتتىق ئازابقا دۇچار بولىدۇ﴾ دەپ خەت يازغان، دېدىم. مەرۋان: اللە نىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، ئەلا ئىبنى زەيياد راست سۆزلەپتۇ ۋە دوستىغا توغرا نەسىھەت قىپتۇ، دېدى. ئاندىن كېيىن: ئى اللە نىڭ بەندىسى! سېنىڭ ھاجىتىڭ نېمە؟ دېدى. مەن: مېنىڭ ھاجىتىم ئەمدى كېتىشكە روخسەت قىلغايىسەن، دېدىم. ئۇ: روخسەت، دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىبنى ئەبۇھاتەم رىۋايەت قىلغان. اللە تائالا ھەقىقەتەن زۇلۇمنى ۋە زۇلۇم قىلغۇچىنى ئەيىبلەش ۋە قىساس ئېلىشنى يولغا قويۇش بىلەن بىرگە زۇلۇم قىلغۇچىنى ئەپۇ قىلىش ۋە ئۇنىڭ گۇناھىنى كەچۈرۈشكە بەندىلىرىنى رىغبەتلەندۈرۈپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿كىمكى (ئەزىيەتكە) سەۋر قىلسا، (اللە نىڭ رازىلىقى ئۈچۈن) ئىنتىقام ئالمىسا﴾ يەنى ئەزىيەتكە سەۋر قىلىپ، يامانلىقنى كەچۈرسە. ﴿بۇ ئەلۋەتتە مەرغۇپ ئىشلاردىندۇر﴾ سەئىد ئىبنى جۇبەير بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: يەنى بۇ ئەلۋەتتە اللە تائالا بۇيرىغان، شۇكۈر قىلىشقا تېگىشلىك، مەدھىيەگە لايىق، تولۇق ساۋاب بېرىلىدىغان ۋە گۈزەل سانالار ئوقۇلىدىغان ھەق ئىشلاردىندۇر.

وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ وَرْدٍ مِنْ بَعْدِهِ ۗ وَتَرَى الظَّالِمِينَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ يَقُولُونَ هَلْ إِلَىٰ مَرَدٍّ مِنْ سَبِيلِ ۖ ﴿٤٢﴾ وَتَرْتُهُمْ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا حَشِيبٌ مِنْ الذُّلِّ يَنْظُرُونَ مِنْ طَرْفٍ خَفِيٍّ ۗ وَقَالَ الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّ الْحَسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ وَأَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۗ أَلَا إِنَّ

الظَّالِمِينَ فِي عَذَابٍ مُّقِيمٍ ﴿٤٤﴾ وَمَا كَانَتْ هُمْ مِّنْ أَوْلِيَاءَ يَنْصُرُونَهُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ سَبِيلٍ ﴿٤٥﴾

اللہ گۇمراھ قىلغان ئادەمگە شۇنىڭدىن كېيىن ھېچ ئىگە يوقتۇر، زالىملار ئازابىنى كۆرگەن چاغدا، ئۇلارنىڭ «(دۇنياغا) قايتىشقا يول بارمىدۇ؟» دېگەنلىكىنى كۆرسەن⁽⁴⁴⁾. ئۇلارنىڭ قورققان، خارلانغان ھالدا، (دوزاخقا) كۆزىنىڭ قۇيرۇقى بىلەن قارىغان ھالدا دوزاخقا توغرىلىنىدىغانلىقىنى كۆرسەن، مۆمىنلەر: «شۈبھىسىزكى، زىيان تارتقۇچىلار قىيامەت كۈنى ئۆزلىرىگە ۋە ئائىلىسىدىكىلەرگە زىيان سالغۇچىلاردۇر» دەيدۇ، بىلىڭلاركى، زالىملار ھەقىقەتەن دائىملىق ئازابتۇر⁽⁴⁵⁾. ئۇلارغا اللە دىن باشقا ياردەم بېرىدىغان دوستلار بولمايدۇ، اللە كىمنى گۇمراھ قىلسا، ئۇنىڭغا (ئۇنى دۇنيادا ھەقىقە، ئاخىرەتتە جەننەتكە ئېرىشتۈرگۈچى) ھېچ يول بولمايدۇ⁽⁴⁶⁾.

زالىملارنىڭ قىيامەت كۈنىدىكى ئەھۋالى توغرىسىدا

اللە تائالا بۇ ئايەتتە ئۆزىنىڭ ئۇلۇغ زاتىدىن خەۋەر بېرىپ مۇنداق دەيدۇ: اللە تائالا خالىغان ئىش ۋۇجۇدقا چىقىدۇ، ئۇنى ھېچكىم توسۇپ قالالمايدۇ. اللە تائالا خالىمىغان ئىش ۋۇجۇتقا چىقمايدۇ. بۇنى ھېچ ۋۇجۇتقا چىقارغۇچى بولمايدۇ. اللە تائالا ھىدايەت قىلغان كىشىنى ھېچكىم ئازدۇرالمىدۇ. اللە تائالا ئازدۇرغان كىشىنى ھېچ كىم ھىدايەت قىلالمايدۇ. اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: «كىمنىكى (قىلغان يامان ئەمەلى تۈپەيلىدىن) اللە ئازدۇرىدىكەن، ئۇنىڭغا يول كۆرسەتكۈچى دوستىنى ھەرگىز تاپالمايسەن»⁽¹⁾. اللە تائالا ئۆزىگە شېرىك كەلتۈرگۈچى زالىملارنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەر بېرىپ مۇنداق دەيدۇ: «زالىملار ئازابىنى كۆرگەن چاغدا» يەنى ئى مۇھەممەد! سەن قىيامەت كۈنى ئۇلارنىڭ دۇنياغا قايتىشىنى ئارزۇ قىلىپ: «ئۇلارنىڭ «(دۇنياغا) قايتىشقا يول بارمىدۇ؟» دېگەنلىكىنى» كۆرسەن. بۇ ھەقتە اللە تائالا مۇنداق دېگەن: «ئەگەر ئۇلارنى دوزاخ ئۈستىدە توختىتىلغان چاغدا كۆرسەڭ (دەھشەتلىك بىر ھالىنى كۆرەتتىڭ). ئۇلار: «كاشكى دۇنياغا قايتۇرۇلساق ئىدۇق، پەرۋەردىگارمىزنىڭ ئايەتلىرىنى ئىنكار قىلمايتتۇق ۋە مۆمىنلەردىن بولاتتۇق» دەيدۇ. ئۇنداق ئەمەس، ئۇلارنىڭ ئىلگىرى يوشۇرغان ئىشلىرى (قەبىھ قىلمىشلىرى تۈپەيلىدىن شۇنداق ئارزۇ قىلىشىدۇ) ئۇلارغا ئاشكارا بولدى، ئۇلار دۇنياغا قايتۇرۇلغان تەقدىردىمۇ مەنئى قىلىنغان ئىشلارنى ئەلۋەتتە يەنە قىلاتتى. شۈبھىسىزكى، ئۇلار (ئىمان ئېيتاتتۇق دېگەن ۋەدىسىدە) يالغانچىلاردۇر»⁽²⁾.

«ئۇلارنىڭ قورققان، خارلانغان ھالدا، (دوزاخقا) كۆزىنىڭ قۇيرۇقى بىلەن قارىغان ھالدا دوزاخقا توغرىلىنىدىغانلىقىنى كۆرسەن» چۈنكى، ئۇلار ئىلگىرى اللە تائالاغا قىلغان ئاسىيلىقلىرىنىڭ جازاسىنىڭ كېلىشىدىن قورقاتتى. ئۇلار دوزاختىن قورققان ھالدا ئۇنىڭغا ئوغرىلىقچە قارايدۇ، ئۇلار كېلىشىدىن قورقۇپ تۇرغان ئازاب ئۇلارغا چوقۇم بولىدۇ، ئۇ ئازاب ئۇلار ئويلىغاندىنمۇ قاتتىقتۇر. اللە تائالا بىزگە ئۇ ئازابتىن پاناھ بەرسۇن!

«مۆمىنلەر: «شۈبھىسىزكى، زىيان تارتقۇچىلار قىيامەت كۈنى ئۆزلىرىگە ۋە ئائىلىسىدىكىلەرگە زىيان سالغۇچىلاردۇر» دەيدۇ» يەنى ئۇلار ئائىلىسىدىكىلەرنى دوزاخقا بىللە ئېلىپ كىرىدۇ، مەشگۈلۈك

(1) سۈرە كەھفى 17 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

(2) سۈرە ئەنئام 27 - 28 - ئايەتلەر.

تۇرالغۇ جاي بولدىغان جەننەتتىكى نازۇنپەتلىرىنى يوقىتىپ قويۇپ، ئۆزلىرىنى زىيانغا ئۇچرىتىدۇ. ئۇلار بىلەن ئۇلارنىڭ دوستلىرىنىڭ، ھەمراھلىرىنىڭ، خوتۇن - بالىلىرىنىڭ ۋە تۇغقانلىرىنىڭ ئارىسى ئايرىۋېتىلىدۇ. ئۇلار ئۇلارغا ھەقىقەتەن زىيان سالىدۇ. ﴿بىلىڭلاركى، زالىملار ھەقىقەتەن دائىملىق ئازابىتىدۇر﴾ يەنى ئۇلار دوزاختىن مەڭگۈ، ئەبەدىل - ئەبەد چىقمايدۇ. ئۇنىڭدىن قاجىدىغان جايىمۇ تاپالمايدۇ.

﴿ئۇلارغا اللە دىن باشقا ياردەم بېرىدىغان دوستلار بولمايدۇ﴾ يەنى ئۇلارنى ئۇلار چىكىۋاتقان ئازاب - ئوقۇبەتتىن قۇتقۇزىدىغانلار بولمايدۇ. ﴿اللە كىمنى گۇمراھ قىلسا، ئۇنىڭغا (ئۇنى دۇنيادا ھەقىقەت، ئاخىرەتتە جەننەتكە ئېرىشتۈرگۈچى) ھېچ يول بولمايدۇ﴾ يەنى ئۇنىڭغا گۇمراھلىقتىن قۇتۇلىدىغان ھېچبىر يول يوقتۇر.

* * * * *

أَسْتَجِيبُوا لِرَبِّكُمْ مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ يَوْمٌ لَّا مَرَدَّ لَهُ مِّنَ اللَّهِ مَا لَكُمْ مِّن مَّجَاجٍ يَوْمَئِذٍ وَمَا لَكُمْ مِّن نَّكِيرٍ ﴿٤٧﴾ فَإِن أَعْرَضُوا فَمَا أَرْسَلْنَاكَ حَفِظًا ۗ إِنَّا بَلِّغُ وَإِنَّا إِذَا

أَذَقْنَا آلِئِنسَن مِّنَا رَحْمَةً فَرِحَ بِهَا ۗ وَإِن تُصِيبْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمْتَ أَيْدِيَهُمْ فَإِنَّ آلِئِنسَن كَفُورٌ ﴿٤٨﴾

اللە تەرىپىدىن كەلگەن، قارشى تۇرغىلى بولمايدىغان بىر كۈن كېلىشتىن بۇرۇن پەرۋەردىكارىڭلارنىڭ دەۋىتىنى قوبۇل قىلىڭلار، بۇ كۈندە سىلەرگە قاجىدىغان جاي تېپىلماي قالىدۇ. (قىلمىشىڭلار نامە - ئەمالىڭلارغا يېزىقلىق بولغانلىقى، ئەزايىڭلار ئۇنىڭغا گۇۋاھ بولغانلىقى ئۈچۈن) سىلەر (ئۇنى) ئىنكار قىلالمايسىلەر⁽⁴⁷⁾. ئەگەر ئۇلار (يەنى مۇشرىكلار) (ئىماندىن) يۈز ئۆرۈسە، بىز سېنى ئۇلارغا كۆزەتچى قىلىپ ئەۋەتكىنىمىز يوق، سېنىڭ ۋەزىپەڭ پەقەت تەبلىغ قىلىشتۇر، ئەگەر ئىنسانغا بىزنىڭ رەھىمىتىمىزنى تېتىتساق خۇش بولۇپ كېتىدۇ، ئۇلارنىڭ قىلغان گۇناھلىرى تۈپەيلىدىن (بېشىغا) بىرەر ھادىسە كەلسە، ئىنسان تولمۇ كۇفرانە نېمەت قىلغۇچىدۇر⁽⁴⁸⁾.

قىيامەت كۈنىدىن ئىلگىرى اللە تائالاغا ئىتائەت قىلىشقا رىغبەتلەندۈرۈش توغرىسىدا

اللە تائالا قىيامەت كۈنى بولدىغان قورقۇنچلۇق چوڭ ئىشلارنى تىلغا ئېلىش بىلەن بىرگە، ئۇنىڭدىن ئاگاھلاندىرۇپ ۋە ئۇنىڭغا تەييارلىق قىلىشقا بۇيرۇپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿اللە تەرىپىدىن كەلگەن، قارشى تۇرغىلى بولمايدىغان بىر كۈن كېلىشتىن بۇرۇن پەرۋەردىكارىڭلارنىڭ دەۋىتىنى قوبۇل قىلىڭلار﴾ يەنى ئەگەر اللە تائالا ئۇنى ۋۇجۇتقا كېلىشكە ئەمىر قىلسا، ئۇ كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە ۋۇجۇتقا كېلىدىغان، توسقۇچى ۋە مەنئى قىلغۇچى بولمايدىغان بىر كۈندۇر.

﴿بۇ كۈندە سىلەرگە قاجىدىغان جاي تېپىلماي قالىدۇ. (قىلمىشىڭلار نامە - ئەمالىڭلارغا يېزىقلىق بولغانلىقى، ئەزايىڭلار ئۇنىڭغا گۇۋاھ بولغانلىقى ئۈچۈن) سىلەر (ئۇنى) ئىنكار قىلالمايسىلەر﴾ يەنى سىلەرگە ئازابىتىن قېچىپ كىرىۋالىدىغان سېپىل يوق. سىلەر اللە تائالانىڭ كۆزىدىن غايىب بولۇش ئۈچۈن سىلەرگە مۆكۈۋالىدىغان ۋە يوشۇرۇنۋالىدىغان ئورۇنمۇ يوق. بەلكى، اللە تائالا سىلەرنىڭ ھەممە ئىشلىرىڭلارنى ئۆز ئىلمى، ئىلاھى كۆزى ۋە قۇدرىتى بىلەن ھەممە تەرەپتىن بىلىپ تۇرغۇچىدۇر. اللە تائالانىڭ دەرگاھىدىن باشقا ھېچ پاناھ جاي يوق. اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئىنسان بۇ كۈندە :

«قاچىدىغان جاي قەيەردە؟» دەيدۇ. ياق، (اللە نىڭ ئازابىدىن) قاچىدىغان پاناھگاھ يوقتۇر. بۇ كۈندە قارارگاھ پەرۋەردىگارنىڭ تەرىپىدۇر»⁽¹⁾.

«ئەگەر ئۇلار (يەنى مۇشرىكلار) (ئىماندىن) يۈز ئۆرۈسە، بىز سېنى ئۇلارغا كۆزەتچى قىلىپ ئەۋەتكىنىمىز يوق» يەنى سەن ئۇلارنى ئىمانغا مەجبۇرلىغۇچى ئەمەسسەن، اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: «ئى مۇھەممەد! ئۇلارنى ھىدايەت قىلىش سېنىڭ مەجبۇرىيىتىڭ ئەمەس، لېكىن اللە خالىغان بەندىسىنى ھىدايەت قىلىدۇ»⁽²⁾ «سېنىڭ ۋەزىپەڭ پەقەت تەبلىغ قىلىشتۇر. بىزنىڭ مەسئۇلىيىتىمىز پەقەت ھېساب ئېلىشتۇر»⁽³⁾ يەنى بىز سېنى پەقەت اللە تائالانىڭ ئەمر - پەرمانىنى ئۇلارغا تەبلىغ قىلىشقا تەكلىپ قىلدۇق.

«ئەگەر ئىنسانغا بىزنىڭ رەھىمىتىمىزنى تېتىتساق خۇش بولۇپ كېتىدۇ» يەنى ئۇنىڭغا كەڭچىلىك ۋە نېمەت يەتسە، ئۇ بۇلاردىن خۇشال بولۇپ كېتىدۇ. «ئۇلارنىڭ قىلغان گۇناھلىرى تۈپەيلىدىن (بېشىغا) بىرەر ھادىسە كەلسە» يەنى ئىنسانلارغا بىرەر قۇرغاقچىلىق، مۇسەبەت، بالا - قازا ۋە قاتتىقچىلىق كەلسە «ئىنسان تولىمۇ كۇفرانە نېمەت قىلغۇچىدۇر» يەنى ئىلگىرى بەھرىمەن بولغان نېمەتتىن تاندى، ئۇ پەقەت كۆز ئالدىدىكى مۇشۇ ۋاقىتتىكىلا تونۇيدۇ، ئەگەر ئۇ نېمەتكە ئېرىشسە، تەكەببۇرلۇق قىلىپ ھەددىدىن ئاشىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭغا سىناش يۈزىسىدىن بىرەر مۇسەبەت كەلسە، اللە تائالانىڭ رەھىمىتىدىن ئۈمىدسىزلىنىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاياللارغا: «ئى ئاياللار جامائەسى! سەدىقە بېرىڭلار، مەن ھەقىقەتەن دوزاخ ئەھلىنىڭ كۆپرەكىنىڭ سىلەردىن ئىكەنلىكىنى كۆردۈم» دېگەندە، بىر ئايال: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! نېمىشقا شۇنداق بولىدۇ؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «چۈنكى سىلەر شىكايەتنى كۆپ قىلىسىلەر، ئېرىڭلارغا تۈزكۈرلۈك قىلىسىلەر، (يەنى ئېرىڭلارنىڭ قىلغان ياخشىلىقىنى ئىنكار قىلىسىلەر)، سەن ئۇلاردىن بىرىگە ئۆمۈر بويى ياخشىلىق قىلىپ، ئاندىن ياخشىلىقنى بىر كۈن توختاتساڭ، ئۇ ئايال: مەن سەندىن ھەرگىز ياخشىلىق كۆرمىدىم، دەيدۇ» دېدى. مانا بۇ اللە تائالا ھىدايەت قىلغان، اللە تائالا توغرا يولنى ئۇنىڭغا ئىلھام بىلەن بىلدۈرگەن، اللە تائالاغا ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغان ئاياللاردىن باشقا نۇرغۇن ئاياللارنىڭ ئەھۋالىدۇر. ئەمما مۆمىنلەر ھەققىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «ئەگەر ئۇنىڭغا ياخشىلىق يەتسە، اللە تائالاغا شۈكۈر قىلىدۇ، بۇ ئۇنىڭ ئۈچۈن ياخشىلىق بولىدۇ، ئەگەر ئۇنىڭغا زىيان - زەخمەت يەتسە، ئۇ ئۇنىڭغا سەۋر قىلىدۇ، بۇمۇ ئۇنىڭ ئۈچۈن ياخشىلىق بولىدۇ، بۇ پەقەت مۆمىن ئۈچۈنلا شۇنداق بولىدۇ».

* * * * *

لِّلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ۚ يَهَبُ لِمَن يَشَآءُ اِنثًا وَيَهَبُ لِمَن يَشَآءُ الذُّكُوْرَ

﴿ ۱۱ ﴾ اَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَاِنثًا ۗ وَجَعَلُ مِّنْ يَشَآءُ عَقِيْمًا ۗ اِنَّهٗ عَلِيْمٌ قَدِيْرٌ ﴿ ۱۲ ﴾

ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ پادىشاھلىقى اللە غا خاستۇر، اللە نېمىنى خالىسا شۇنى يارىتىدۇ، خالىغان ئادەمگە قىز پەرزەنت ئاتا قىلىدۇ، خالىغان ئادەمگە ئوغۇل پەرزەنت ئاتا قىلىدۇ⁽⁴⁹⁾. ياكى ئۇلارغا ئوغۇل، قىزنى ئارىلاش بېرىدۇ، خالىغان ئادەمنى تۇغماس قىلىدۇ، اللە ھەقىقەتەن ھەممىنى بىلىگۈچىدۇر، ھەممىگە قادىردۇر⁽⁵⁰⁾.

(1) سۈرە قىيامەت 10 — 12 - ئايەتكىچە.

(2) سۈرە بەقەرە 272 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

(3) سۈرە رەئد 40 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

اللہ تائالا بۇ ئايەتتە مۇنداق دەپ خەۋەر قىلىدۇ: اللہ تائالا ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ ياراتقۇچىسىدۇر. ئۇ ئىككىسىنىڭ پادىشاھىدۇر، ئۇ ئىككىسىدە خالىغانچە ئىش ئېلىپ بارغۇچىدۇر. اللہ تائالا خالىغان نەرسە ۋۇجۇتقا چىقىدۇ، خالىمىغان نەرسە ۋۇجۇتقا چىقمايدۇ. اللہ تائالا خالىغان ئادەمگە خالىغىنىنى بېرىدۇ. خالىمىغان ئادەمگە بەرمەيدۇ. اللہ تائالا بەرگەن نەرسىنى ھېچكىم توسۇپ قالالمايدۇ، اللہ تائالا مەنئى قىلغان نەرسىنى ھېچكىم بېرەلمەيدۇ. اللہ تائالا خالىغان نەرسىنى يارىتىدۇ.

﴿خالغان ئادەمگە قىز پەرزەنت ئاتا قىلىدۇ﴾ يەنى ئۇنىڭغا پەقەت قىزلارنى رىزىق قىلىپ بېرىدۇ. ئىمام بەغەۋى: پەقەت قىز پەرزەنت ئاتا قىلىنغانلاردىن بىرى لۇت ئەلەيھىسسالامدۇر، دېدى. ﴿خالغان ئادەمگە ئوغۇل پەرزەنت ئاتا قىلىدۇ﴾ يەنى ئۇنىڭغا پەقەت ئوغۇللارنى رىزىق قىلىپ بېرىدۇ. ئىمام بەغەۋى: مەسلەن، ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامغا ئوخشاش. ئۇ قىز پەرزەنت كۆرمىگەن ئىدى، دېدى.

﴿ياكى ئۇلارغا ئوغۇل، قىزنى ئارىلاش بېرىدۇ﴾ يەنى اللہ تائالا ئىنسانلاردىن خالىغان ئادەمگە ئوغۇل - قىزنى جۈپ بېرىدۇ. ئىمام بەغەۋى: مەسلەن، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا ئوخشاش، دېدى.

﴿خالغان ئادەمنى تۇغماس قىلىدۇ﴾ يەنى ئۇ پەرزەنت يۈزى كۆرمەيدۇ، ئىمام بەغەۋى: مەسلەن، يەھيا ۋە ئىسا ئەلەيھىسسالاملارغا ئوخشاش، دېدى. اللہ ئىنسانلارنى تۆت قىسىمغا بۆلدى: 1 - قىز بالا بېرىلىدىغان ئادەم. 2 - ئوغۇل بالا بېرىلىدىغان ئادەم. 3 - ئوغۇل - قىز ئارىلاشتۇرۇپ بېرىلىدىغان ئادەم. 4 - قىزمۇ ئوغۇلمۇ بېرىلمەيدىغان ئادەم، اللہ تائالا بۇ خىلدىكى ئادەمنى تۇغماس قىلىدۇ، ئۇنىڭ بالىسى بولمايدۇ، نەسلى قالمايدۇ.

﴿ھەقىقەتەن ھەممىنى بىلگۈچىدۇر﴾ يەنى اللہ تائالا بۇ تۆت تۈرلۈك ئادەمدىن ھەر تۈرلۈك ئادەمگە نېمىنىڭ لايىق ئىكەنلىكىنى ئوبدان بىلىدۇ. ﴿ھەممىگە قادىردۇر﴾ يەنى اللہ تائالا ئىنسانلاردىن خالىغان كىشىنى ئەنە شۇنداق پەرقلىق قىلىشقا قادىردۇر.

بۇ ئايەتنىڭ مەزمۇنى ئىسا ئەلەيھىسسالام ھەققىدىكى تۆۋەندىكى ئايەتنىڭ مەزمۇنىغا ئوخشايدۇ: ﴿ئۇنى كىشىلەرگە قۇدرىتىمىزنى كۆرسىتىدىغان) دەلىل ۋە بىز تەرەپتىن بولغان مەرھەمەت قىلدۇق﴾⁽¹⁾ يەنى اللہ تائالا ئىسا ئەلەيھىسسالامنى دادىسىز يارىتىپ ئىنسانلارغا ئۆزىنىڭ قۇدرىتىنى كۆرسىتىدىغان دەلىل قىلدى. ئىنسانلارنى تۆت قىسىمغا بۆلۈپ ياراتقان اللہ ئۇلۇغدۇر. ئادەم ئەلەيھىسسالام دادىسىز ۋە ئانىسىز تۇپراقتىن يارىتىلدى. ھەۋۋا ئانىمىز ئەركەكتىن ئانىسىز يارىتىلدى. ئىسا ئەلەيھىسسالامدىن باشقا ئىنسانلار ئەركەك ۋە چىشىنىڭ قوشۇلىشىدىن يارىتىلدى. ئىسا ئەلەيھىسسالام ئانىدىن دادىسىز يارىتىلدى. اللہ مەرىپەم ئوغلى ئىسا ئەلەيھىسسالامنى يارىتىش بىلەن ئۆزىنىڭ قۇدرىتىنى كۆرسىتىدىغان دەلىلنى تاماملىدى.

﴿ئۇنى كىشىلەرگە قۇدرىتىمىزنى كۆرسىتىدىغان) دەلىل ۋە بىز تەرەپتىن بولغان مەرھەمەت قىلدۇق﴾ بۇ ئايەت ئاتا - ئانىلار ھەققىدە، ئالدىنقى ئايەت بالىلار ھەققىدە چۈشەنچە بېرىدۇ. بۇلارنىڭ ھەر بىرى تۆت تۈرگە بۆلۈنىدۇ. ھەممىنى بىلگۈچى، ھەممىگە قادىر اللہ تائالا پاكىتۇر.

* * * * *

﴿ وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَائِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ

مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلَىٰ حَكِيمٍ مُّبِينٍ ۝ وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكَلِمَةُ

(1) سۈرە مەرىپەم 21 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

وَلَا الْإِيمَانُ وَلَكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا نَهْدِي بِهِ مَن نَّشَاءُ مِّنْ عِبَادِنَا وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٥١﴾ صِرَاطِ اللَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۗ أَلَا إِلَى اللَّهِ تَصِيرُ الْأُمُورُ ﴿٥٢﴾

اللہ ھەر قانداق ئادەمگە پەقەت ۋەھىي ئارقىلىق ياكى پەردە ئارقىسىدىنلا ياكى بىر پەيغەمبەرنى ئەۋەتىپ ئۆز ئىزنى بىلەن ئۇنىڭغا خالىغان ۋەھىينى قىلىش ئارقىلىقلا سۆز قىلغان. اللہ ھەقىقەتەن (مەخلۇقلارنىڭ سۈپەتلىرىدىن) ئۈستۈندۈر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر⁽⁵¹⁾. شۇنىڭدەك (يەنى باشقا پەيغەمبەرلەرگە ۋەھىي قىلغاندەك) ئەمىرىمىز بويىچە ساڭا قۇرئاننى ۋەھىي قىلدۇق، سەن (ۋەھىيدىن ئىلگىرى) قۇرئاننىڭ ۋە ئىماننىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى ئۇقمايتتىڭ، لېكىن بىز قۇرئاننى بىر نۇر قىلدۇقكى، ئۇنىڭ بىلەن بىز بەندىلىرىمىزدىن خالىغان كىشىلەرنى ھىدايەت قىلىمىز. شەك - شۈبھىسىزكى سەن توغرا يولغا باشلايسەن⁽⁵²⁾. (ئۇ) ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى ئۆزىگە خاس بولغان اللە نىڭ يولىدۇر. بىلىڭلاركى، ھەممە ئىش اللە غا قايتىدۇ⁽⁵³⁾.

ۋەھىينىڭ قانداق شەكىلدە كېلىدىغانلىقى توغرىسىدا

بۇ يەردە كۆزدە تۇتۇلغان ۋەھىي اللە تائالانىڭ دەرگاھىدىن قىلىنغان ۋەھىيدۇر. اللە تائالا بەزىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كۆڭلىگە بىرەر نەرسىنى سالاتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭ اللە تائالا تەرىپىدىن ئىكەنلىكىگە شەك قىلمايتتى. بۇ ھەقتە ئىمام ئىبنى ھىببان پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام قەلبىمگە: بىرەر ئادەم يەيدىغان رىزقىنى تۈگەتمىگەچە، ئەجلى توشمىغىچە ھەرگىز ئۆلمەيدۇ، اللە تائالاغا تەقۋادارلىق قىلغىلار، ھالال رىزىق تەلەپ قىلغىلار، دەپ ئىلھام قىلدى».

﴿ياكى پەردە ئارقىسىدىنلا﴾ بۇ خىل ۋەھىي مۇسا ئەلەيھىسسالامغا سۆز قىلغىنىغا ئوخشايدۇ. مۇسا ئەلەيھىسسالام اللە تائالا بىلەن سۆزلەشكەندىن كېيىن اللە تائالانى كۆرۈشنى تەلەپ قىلدى. بىراق اللە تائالا ئۆزىنى پەردە ئارقىسىغا ئالغاچقا مۇسا ئەلەيھىسسالام ئۇنى كۆرەلمىدى.

ئىمام تىرمىزى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ جابىر ئىبنى ئابدۇللا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇماغا: «اللە تائالا بىراۋغا سۆز قىلسا پەقەت پەردە ئارقىسىدىنلا سۆز قىلاتتى. ئەمما سېنىڭ ئاتاڭغا يۈزمۇ - يۈز تۇرۇپ سۆز قىلدى» دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ. جابىرنىڭ ئاتىسى ئۇھۇد ئۇرۇشىدا شېھىت قىلىنغان ئىدى، لېكىن بۇ سۆزلىشىش قەبرىدە بولغان، بۇ ئايەتنىڭ مەزمۇنى بولسا پەقەت بۇ دۇنيادىلا سۆزلىشىشنى كۆزدە تۇتىدۇ.

﴿ياكى بىر پەيغەمبەرنى ئەۋەتىپ ئۆز ئىزنى بىلەن ئۇنىڭغا خالىغان ۋەھىينى قىلىش ئارقىلىقلا سۆز قىلغان﴾ يەنى اللە تائالا جىبرىئىل ئەلەيھىسسالامنى ۋە باشقا پەرىشتىلەرنى پەيغەمبەرلەرگە ۋەھىي بىلەن چۈشۈرۈش ئارقىلىق سۆز قىلغان. ﴿اللە ھەقىقەتەن (مەخلۇقلارنىڭ سۈپەتلىرىدىن) ئۈستۈندۈر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر﴾ اللە تائالا ھەممىدىن يۈكسەكتۇر، ھەممىنى بىلىپ تۇرغۇچىدۇر، ھەممىدىن خەۋەرداردۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر.

﴿شۇنىڭدەك (يەنى باشقا پەيغەمبەرلەرگە ۋەھىي قىلغاندەك) ئەمىرىمىز بويىچە ساڭا قۇرئاننى ۋەھىي قىلدۇق، سەن (ۋەھىيدىن ئىلگىرى) قۇرئاننىڭ ۋە ئىماننىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى ئۇقمايتتىڭ﴾ يەنى سەن ئىماننى قۇرئاندا تەپسىلىي بايان قىلىنغاندەك بىلمەيتتىڭ. ﴿لېكىن بىز قۇرئاننى بىر نۇر قىلدۇقكى، ئۇنىڭ بىلەن بىز بەندىلىرىمىزدىن خالىغان كىشىلەرنى ھىدايەت قىلىمىز﴾.

اللہ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿ئېيتقىنكى، ئۇ ئىمان كەلتۈرگەنلەرگە ھىدايەتتۇر ۋە (دىنلاردىكى شەك - شۈبھىگە) شىپادۇر، ئىمان ئېيتمايدىغانلارنىڭ قۇلاقلىرى (قۇرئاننى ئاڭلاشتىن) ئېغىردۇر (يەنى قۇرئاننىڭ دەۋىتىگە قۇلاق سالمىغانلارنىڭ ۋە ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرۈگەنلەرنىڭ گويىا قۇلاقلىرى ئېغىردۇر)، قۇرئان ئۇلارنىڭ (دىللىرىغا) كورلۇقتۇر (يەنى ئۇلار ھىدايەت نۇرىنى كۆرمەيدۇ)﴾⁽¹⁾.

اللہ تائالا مۇنداق دەيدۇ: (ئى مۇھەممەد!) ﴿شەك - شۈبھىسىزكى سەن توغرا يولغا باشلايسەن﴾ مانا بۇ ئېسىل ئەخلاقىدۇر. ئاندىن اللہ تائالا ئۇ يولنى تۆۋەندىكى ئايىتىدە تېخىمۇ ئوچۇقلاشتۇرۇپ مۇنداق بايان قىلدى: ﴿ئۇ ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى ئۆزىگە خاس بولغان اللہ نىڭ يولىدۇر﴾ يەنى ئۇ يول اللہ تائالا ئىنسانلارنى مېڭىشقا بۇيرۇپ بېكىتكەن يولىدۇر. اللہ تائالا ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ پەرۋەردىگارىدۇر، پادىشاھىدۇر، ئۇنىڭدا خالىغانچە ئىش ئېلىپ بارغۇچىدۇر، ھۆكۈم قىلغۇچىدۇر، قىلغان ھۆكۈمى ئۈچۈن ھېساب بەرگۈچى ئەمەستۇر. ﴿بىلىڭلاركى، ھەممە ئىش اللہ غا قايتىدۇ﴾ يەنى جىمى ئىشلار اللہ تائالاغا قايتۇرۇلىدۇ، اللہ تائالا ئۇلارنىڭ ئارىسىنى ئادالەت بىلەن ئايرىدۇ ۋە ھۆكۈم قىلىدۇ. اللہ تائالا مۇشرىكلارنىڭ، اللہ تائالانىڭ بىرلىكىگە تانغان تۈزكۈرلارنىڭ تۆھمەتلىرىدىن پاكىتۇر، ئۈستۈندۇر، يۈكسەكتۇر ۋە بۈيۈكتۇر.

شۇنىڭ بىلەن سۈرە شۇرانىڭ تەپسىرى تۈگىدى. جىمى ھەمدۇسانا ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى اللہ تائالاغا خاستۇر.

(1) سۈرە فۇسىلەت 44 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.